

Självrapporterade alkoholvanor i Sverige 2004–2019

CAN Rapport 195

Ulf Guttormsson

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN

Layout: Ida Ömalm Ronvall

ISBN 978-91-7278-318-8 (pdf)

urn:nbn:se:can-2020-9 (pdf)

Självrapporterade alkoholvanor i Sverige 2004–2019

Ulf Guttormsson

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning

Rapport 195

Stockholm 2020

Förord

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, är ett nationellt kompetenscentrum inom ANDT-området. Vårt uppdrag är att sprida kunskap om konsumtions- och skadeutvecklingen av alkohol och andra droger i samhället. Det gör vi genom undersökningar, sammanställningar och forskning, men även via kunskapshöjande insatser. Våra större återkommande nationella undersökningar är Skolelevers drogvanor, Monitormätningarna samt Vanor och konsekvenser.

CAN är en del av civilsamhället med omkring 50 medlemsorganisationer. CAN:s styrelse utses av Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte), Vetenskapsrådet, Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen och årsmötet. Regeringen utser ordförande och ersättare.

Monitormätningarna startades i juni år 2000. Sedan CAN övertog mätningarna 2013 har det publicerats ett flertal rapporter om anskaffning samt konsumtionsmönster för alkohol respektive tobak.

Huvudsyftet med mätningarna är att ge en bild av den totala alkohol- och tobakskonsumtionen i Sverige, inklusive de delar som kommer från oregistrerade källor. Denna Monitorrapport har dock ändamålet att redovisa användningen av alkohol i olika befolkningsgrupper med hjälp av självdeklarerade uppgifter om den egna användningen. Frågor om konsumtionsmönster har successivt införts i undersökningen, liksom frågor om tobak, medan alkoholanskaffningen mätts sedan starten år 2000.

Årets rapport har författats av Ulf Guttormsson. Den bygger delvis på tidigare publicerade Monitorrapporter om självrapporterade alkoholvanor. I år ägnas särskild uppmärksamhet åt alkoholvanornas regionala fördelning och utveckling. Ida Ömalm Ronvall har stått för språkgranskning.

Den del av Monitormätningarna som berör anskaffning och konsumtion av alkohol har finansierats av Systembolaget, medan tobaksdelen finansieras av Socialdepartementet. CAN vill passa på att tacka alla som har deltagit i frågeundersökningarna eller som på annat sätt har bidragit till Monitormätningarnas genomförande under åren.

Stockholm i oktober 2020

Charlotta Rehnman Wigstad

Direktör, CAN

Innehåll

Sammanfattning	7
1. Inledning och rapportens upplägg	9
2. Resultat	10
Icke-konsumenter av alkohol.....	10
Alkoholkonsumenter	10
Alkoholkonsumtionens storlek	12
Intensivkonsumenter	17
Riskkonsumenter	18
Alkoholdrycker	18
Könsskillnader i alkoholkonsumtion	20
Regionala skillnader i alkoholkonsumtion	23
Temporala variationer i alkoholkonsumtion	27
Referenser	30
Bilaga 1: Metod	32

Sammanfattning

Av resultaten framgår det bland annat att närmare 4 av 5 i den vuxna befolkningen (17–84 år) uppgav att de dricker alkohol minst en gång under en 30-dagarsperiod. Fredagar och lördagar är de dagarna som det är vanligast att dricka alkohol på. Minst vanligt är måndagar. Konsumtionen varierar under året och är störst under sommarmånaderna. Det dracks ca 60 procent mer alkohol under juli månad år 2019, jämfört med januari–februari. Personer i den äldsta åldersgruppen (65–84 år) var den grupp som hade minst varierande konsumtionsmönster, sett till såväl månader som veckodagar.

Mellan 2004 och 2019 har årskonsumtionen av alkohol rapporterats ha minskat med omkring en femtedel. Detta är i linje med monitormätningarnas beräkningar av utvecklingen av den totala alkoholansaffningen i landet.

Minskningen har dock inte varit lika stor i alla befolkningsgrupper. Det är framförallt mäns konsumtion som har minskat. Kvinnors konsumtion ligger kvar på ungefär samma nivåer som tidigare. Under 2004 drack männen cirka 130 procent mer än kvinnorna, jämfört med cirka 80 procent mer under 2019. Det innebär att könsskillnaderna har minskat under de senaste 15 åren, även om män fortfarande dricker betydligt mer än kvinnor. För 2019 motsvarade detta i genomsnitt en årskonsumtion på 4,9 respektive 2,7 liter ren alkohol.

Även vad gäller olika åldersgrupper skiljer sig utvecklingen åt. Bland personer under 50 år har konsumtionen sjunkit med 27 procent sedan 2004. Samtidigt har den stigit med 16 procent i undersökningens äldsta grupp (65–84 år). Det är fortfarande den yngsta gruppen (17–29-åringar) som dricker störst volymer. Jämfört med de äldsta drack de cirka 40 procent mer år 2019, motsvarande skillnad 2004 var 120 procent mer. Att åldersskillnaderna har minskat beror alltså huvudsakligen på att yngre dricker mindre, men även på att äldre dricker mer. Att konsumtionen ökat i gruppen 65–84 år beror på att tidigare generationer med mera återhållsamma alkoholvanor ersatts med nya generationer med mera omfattande vanor. Ökningen beror alltså inte på att konsumtion stigit med ökande ålder. Tvärtom avtar den i regel när en person uppnår högre ålder.

En tredje utjämnande utveckling för alkoholvanorna är de geografiska förändringar som skett sedan 2004. Jämförs kommungrupper (enligt SKR:s indelning) framkommer att kommungruppernas alkoholvanor har blivit mer lika över tid. Detta syns både vad gäller antal dryckestillfällen och årskonsumtion. Förändringen består främst av nedgångar i storstäder och storstadsnära kommuner. Vanorna är dock fortfarande mer omfattande i mer tätbefolkade kommuner. I viss mån har även gruppen landsbygdskommuner med besöksnäring en mer omfattande användning. Även då länens utveckling analyseras, syns utjämnningstendenser dem emellan, i synnerhet vad gäller årskonsumtionen. Årskonsumtionen har sjunkit i flertalet län, men framförallt i de län där den rapporterades vara högre i början av mätperioden.

I undersökningen rapporteras ingen förändring av antalet konsumtionstillfällen. Dessa har legat tämligen konstant runt 5,2 i månaden 2004–2019. Den genomsnittliga mängden alkohol per konsumtionstillfälle har sjunkit (med närmare 20 procent). Att volymen per dryckestillfälle minskat avspeglas också i att berusningsdrickandet (så kallad ”intensivkonsumtion”) har blivit mindre vanligt. År 2004 uppgav respondenterna att de i genomsnitt

intensivkonsumerade 1,0 gånger i månaden, jämfört med 0,8 gånger 2019. Minskningen har enbart skett hos personer under 50 år. Alkoholkonsumtionen har med andra ord blivit något mindre berusningsorienterad under den femtonårsperiod som Monitormätningarna täcker, men vardagsdrickandet har inte blivit vanligare. Att intensivkonsumtionen minskar är positivt ur ett skadehänseende, i inte minst vad gäller sociala skador. Att den minskat hos 17–29-åringar är särskilt positivt, dels med tanke på vilka framtida vanor som kan formas, men även vad gäller sociala skador som olyckor, våld och trafiknykterhetsbrott - sammanhang där unga ofta är överrepresenterade. Det kan samtidigt påpekas att 17–29-åringarna fortfarande berusningsdricker fyra gånger så ofta jämfört med 65–84-åringar. Denna åldersgrupp intensivkonsumerar vid cirka vart 3:e dryckestillfälle, jämfört med cirka vart 20:e för 65–84-åringarna.

Som en summering kan det konstateras att konsumtionen har blivit mer utjämnad vad gäller kön, ålder- och geografiska indelningar. Det beror framförallt på minskningar i grupper där konsumtionsnivåerna traditionellt varit som högst. Det dricks också mindre volymer alkohol per konsumtionstillfälle jämfört med för 15 år sedan, och berusningsdrickandet har minskat.

Denna rapport om självrapporterade dryckesvanor i den vuxna befolkningen bygger på telefonintervjuer med riksrepresentativa urval av 17–84-åringar. År 2019 gjordes drygt 5 700 intervjuer med en svarsfrekvens om 28 procent. Svarsfrekvensen har sjunkit sedan 2004 (55 procent), men täckningsgraden mellan självrapporterad och faktiskt anskaffad mängd alkohol har förblivit i princip oförändrad. Detta talar för att resultatens jämförbarhet över tid inte försämrats ur den aspekten. De insamlade resultaten viktas för att ge korrekt representation för kön samt ålders- och regiongrupper.

I. Inledning och rapportens upplägg

Alkoholkonsumtion medför en betydande kostnad för samhället (Jarl m.fl., 2008). För Sverige beräknades dessa kostnader uppgå till drygt 100 miljarder kronor under 2017 (Ramboll management consulting AB, 2019). Enligt skattningar från WHO är alkoholen en av de större bidragande orsakerna till den samlade sjukdomsburden i samhället (Lim m.fl., 2012; Agardh m.fl., 2016, WHO, 2018). Det finns en stark koppling mellan hur mycket en befolkning i genomsnitt dricker och hur omfattande de negativa konsekvenserna blir totalt (se t.ex. Norström, 2002, Stockwell m.fl., 2017 eller Norström & Ramstedt, 2018). Mot bakgrund av detta bevakas konsumtionsutvecklingen i flertalet västländer, bland annat via försäljningsstatistik. I Sverige följs alkoholanvändningen via de så kallade Monitormätningarna.

Det huvudsakliga syftet med Monitormätningarna är att följa den totala alkoholkonsumtionen i landet. Det görs genom att mäta de oregistrerade källorna (hemtillverkning, privatinförsel och smuggling) och addera dessa till de statistikförda källorna (Systembolag, livsmedelsbutiker och restauranger). I mätningarna ställs frågor till den vuxna befolkningen om dess alkoholanskaffning. Svaren utgör underlag för att beräkna storleken på den oregistrerade konsumtionen. De senaste resultaten gällande den totala konsumtionen i Sverige återfinns i Alkoholkonsumtionen i Sverige 2019 (Trolldal, 2020). Dessa resultat har justerats för att kompensera för bortfall och underrapportering som förekommer i samband med frågeundersökningar.

Utöver frågor om alkoholanskaffning ställs även frågor om dryckesmönster. Dessa resultat utgör grunden för denna rapport. Bland annat belyses hur konsumtionsmönstren skiljer sig åt mellan kön, åldersgrupper, regioner eller tidpunkt under året. En stor fördel med frågeundersökningar är att de möjliggör redovisningar för olika grupper, något som exempelvis försäljningsstatistiken inte tillåter. Samtidigt måste det finnas en medvetenhet om att det förekommer en underrapportering för den självdeklarerade konsumtionen. Utöver viktning (se bilaga 1) görs inga ytterligare justeringar i denna rapport gällande mätfel, till skillnad från de monitorrapporter som skattar den totala konsumtionens omfattning. Jämfört med skattningarna av den totala alkoholanskaffningen fångar de självdeklarerade uppgifterna omkring 45 procent av den egentliga konsumtionen, och denna andel har förblivit relativt oförändrad, trots att svarsfrekvensen sjunkit över tid.

Resultaten presenteras i kapitel 2. I bilaga 1 finns en genomgång av den metodik som är särskilt intressant för Monitormätningarnas insamling av självrapporterade konsumtionsmönster. För övriga metodfrågor hänvisas till Trolldal (2020) samt Nyfjäll & Trolldal (2019). I texten återfinns tabellerna med bokstavsbezeichnungar. Tabeller med sifferbezeichnungar återfinns i en separat tabellbilaga på CAN:s hemsida. I rapporten förekommer ett antal figurer och underlagen till dessa har hämtats ur tabellbilagan. Av denna framgår även vilka uppgifter som utgör indikatorer i Folkhälsomyndighetens uppföljning av konsumtionsutvecklingen i indikatorlabbet (www.andtuppfoljning.se/indikatorlabbet).

Sammanfattningsvis är syftet med denna rapport att beskriva trender i dryckesmönster hos olika grupper i den svenska befolkningen. Motsvarande resultat från Monitormätningarna gällande tobakskonsumtionen återfinns i Zetterqvist & Ramstedt (2020).

2. Resultat

Den självrapporterade konsumtionen är lägre jämfört med den egentliga alkoholförbrukningen. Detta hänger samman med de mätfel som förekommer i samband med frågeundersökningar. I Monitormätningarnas alkoholanskaffningsrapporter har korrigeringar gjorts för underrapportering och den bortfallsrelaterade problematik som förekommer i frågeundersökningar (Trolldal, 2020). Även om de korrigerade totalkonsumtionsresultaten ger den korrekta bilden vad gäller totalförbrukningen i landet, så ger de självrapporterade uppgifterna i denna rapport, trots underrapportering, ytterligare värdefull information. Detta då de kan relateras till olika undergrupper som kön, ålder, region, och så vidare.

Resultatredovisningen inleds med en genomgång av hur stora andelar i befolkningen som dricker alkohol och hur ofta de gör det. Därefter presenteras årskonsumtionens storlek, andelen med hög-, intensiv- respektive riskkonsumtion samt olika alkoholdryckers andel av den totala konsumtionen. Detta görs för olika åldersgrupper och mera översiktligt för kön. Därefter följer en fördjupad redovisning av skillnader mellan män och kvinnors konsumtionsvanor. Sedan beskrivs temporala variationer, det vill säga hur konsumtionen varierar mellan kalendermånader respektive veckodagar. Avslutningsvis följer beskrivningar av regionala skillnader.

Icke-konsumenter av alkohol

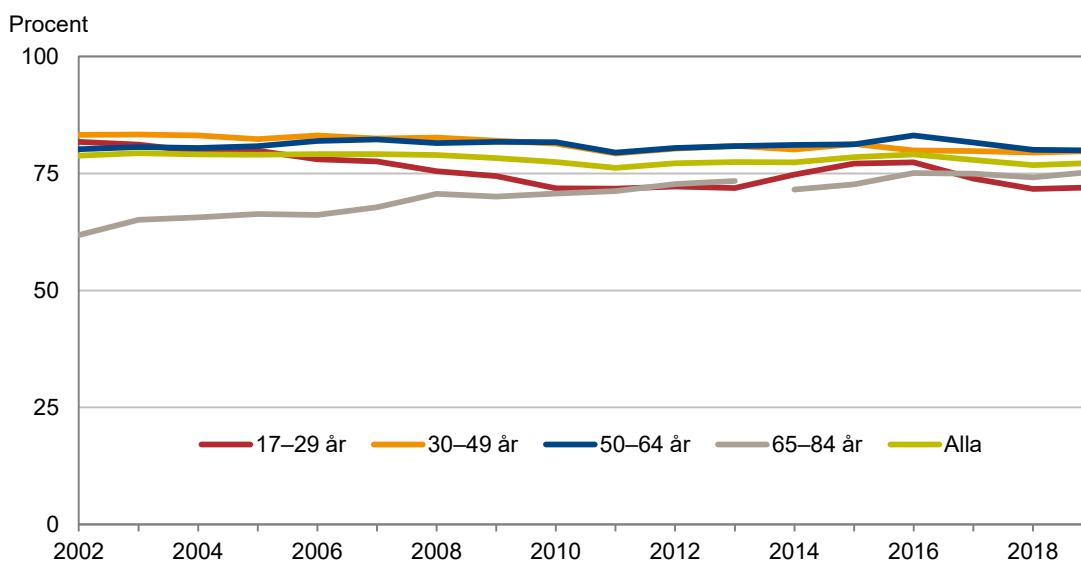
Under 2019 svarade 23 procent av respondenterna i undersökningen att de överhuvudtaget inte druckit någon alkohol under de senaste 30 dagarna före intervjun (tabell 2). Denna andel har i stort sett varit densamma sedan 2002. Under hela perioden har andelen icke-konsumenter varit högre bland kvinnorna, även om könsskillnaderna minskat något över tid. I början av perioden skiljde ca 10 procentenheter mellan könen men sedan 2017 skiljer endast ca 5 procentenheter. I ett senare avsnitt beskrivs könsskillnaderna mera ingående, varför de i stora delar kommer att lämnas därhän i det följande.

Alkoholkonsumenter

I och med att andelen icke-konsumenter legat relativt stabilt så har även andelen som druckit alkohol också gjort det. Perioden 2002–2019 svarade omkring 78 procent att de druckit under de senaste 30 dagarna (tabell 3).

I åldersgruppen 17–29 år var andelen som druckit alkohol den senaste månaden 82 procent 2002 jämfört med 72 procent 2019 (figur 1). I den äldsta gruppen (65–84 år) syns en större och motsatt förändring: 2019 hade 75 procent i åldersgruppen druckit under de senaste 30 dagarna, jämfört med 62 procent år 2002. Därmed är det knappt längre någon skillnad i andelen alkoholkonsumenter mellan de yngsta och äldsta respondenterna.

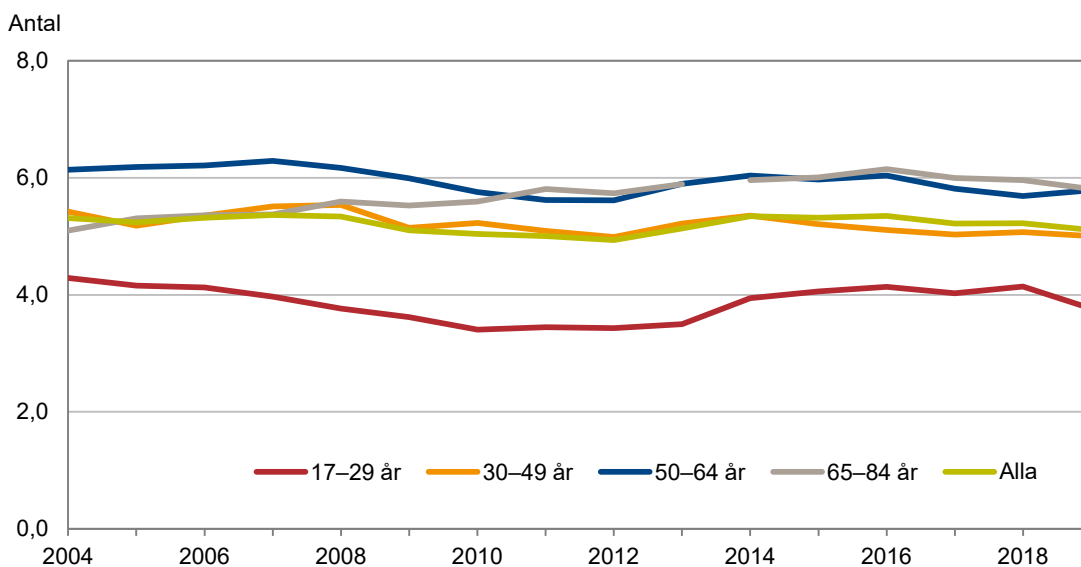
Före 2014 utgjordes den äldsta gruppen endast av 65–80-åringar. Tillförandet av 81–84-åringar 2014 innebär att åldersgruppen utökats med respondenter med mera återhållsamma alkoholvanor. Trots denna förändring har andelen konsumenter i den äldsta åldersgruppen varit som högst under de fyra senaste undersökningsåren. Om endast 65–80-åringar analyseras även 2019, skulle andelen som druckit senaste 30 dagarna ha

Figur 1. Andelen som druckit alkohol under de senaste 30 dagarna i befolkningen 17–84 år, fördelat på åldersgrupper. 2002–2019.

uppgått till 77 istället för 75 procent. Att 81–84-åringar tillförts undersökningen illustreras med ett tidsseriebrott mellan 2013 och 2014 i rapportens figurer. Åldersgrupperna 30–49 respektive 50–64 år har uppvisat tämligen stabila nivåer av alkoholkonsumenter sedan 2002 (runt 80 procent).

Sammanfattningsvis kan det konstateras att åldersgrupperna numera ligger förhållandevis lika vad gäller förekomst av alkoholkonsumenter och att detta främst beror på en förändring i den äldsta gruppen.

Figur 2. Genomsnittligt antal alkoholkonsumtionstillfällen under de senaste 30 dagarna i befolkningen 17–84 år, fördelat på åldersgrupper. 2004–2019.

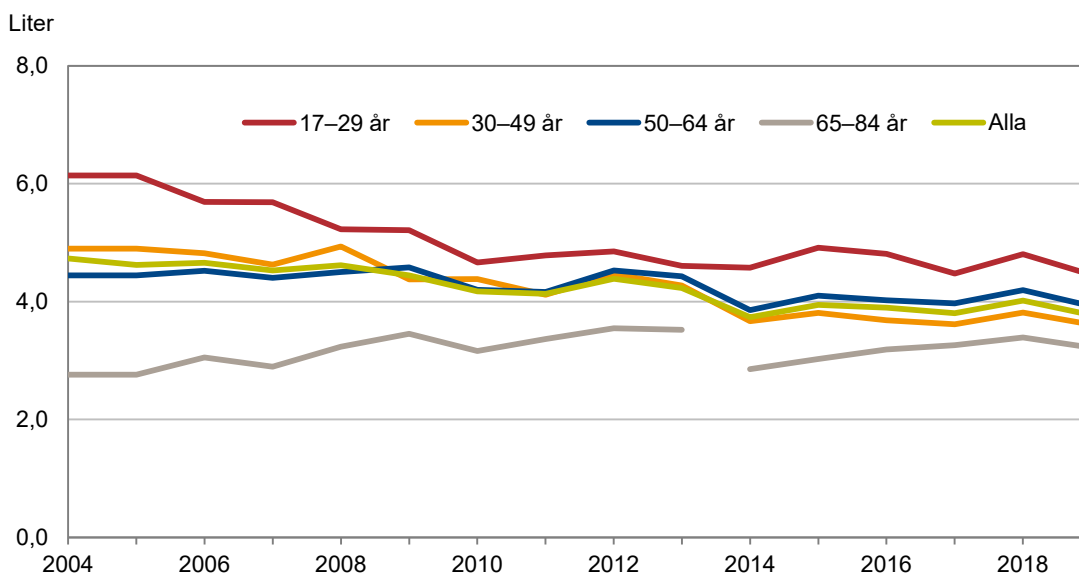
Enligt tabell 4 har närmare hälften av respondenterna konsumerat alkohol minst en gång i veckan under den senaste 30-dagarsperioden. Denna andel är i princip oförändrad sedan 2004 (år 2004 är första året detta kan redovisas, se bilaga 1). Det är vanligare att personer över 30 år uppger att de konsumerar veckovis, jämfört med yngre. Under hela tidsperioden har veckokonsumtion varit vanligast i åldersgruppen 50–64 år.

Antalet dagar med alkoholkonsumtion under en 30-dagarsperiod uppgår sedan 2004 i genomsnitt till 5,2, med en viss svacka under perioden 2010–2012 (tabell 5). Figur 2 visar att personer över 50 år dricker oftast (ca 6 gånger i månaden). De dricker ungefär 1,5 gånger så ofta som 17–29-åringarna, som rapporterar lägst antal konsumtionstillfällen.

Alkoholkonsumtionens storlek

Respondenterna får uppge hur ofta och hur mycket de druckit av olika alkoholdrycker under den senaste 30-dagarsperioden. Detta räknas om till mängd ren alkohol per dryck. Volymerna summeras sedan och anges i total årlig konsumtion av 100 procent (ren) alkohol. Jämförbara data gällande konsumerade volymer finns tillgängliga sedan år 2004.

Jämfört med startåret, har den rapporterade årskonsumtionen enligt tabell 6 minskat från knappt 5 till knappt 4 liter ren alkohol (i tabell 7 redovisas motsvarande uppgifter med enbart respondenter som druckit senaste 30 dagarna som grund och då går förändringen från 6 till 5 liter). Männen står för i princip hela denna minskning. Detta innebär att kvinnornas andel av den totala konsumtionen ökat. År 2004 var kvinnornas andel 30 procent och 2019 hade den stigit till 35 procent.

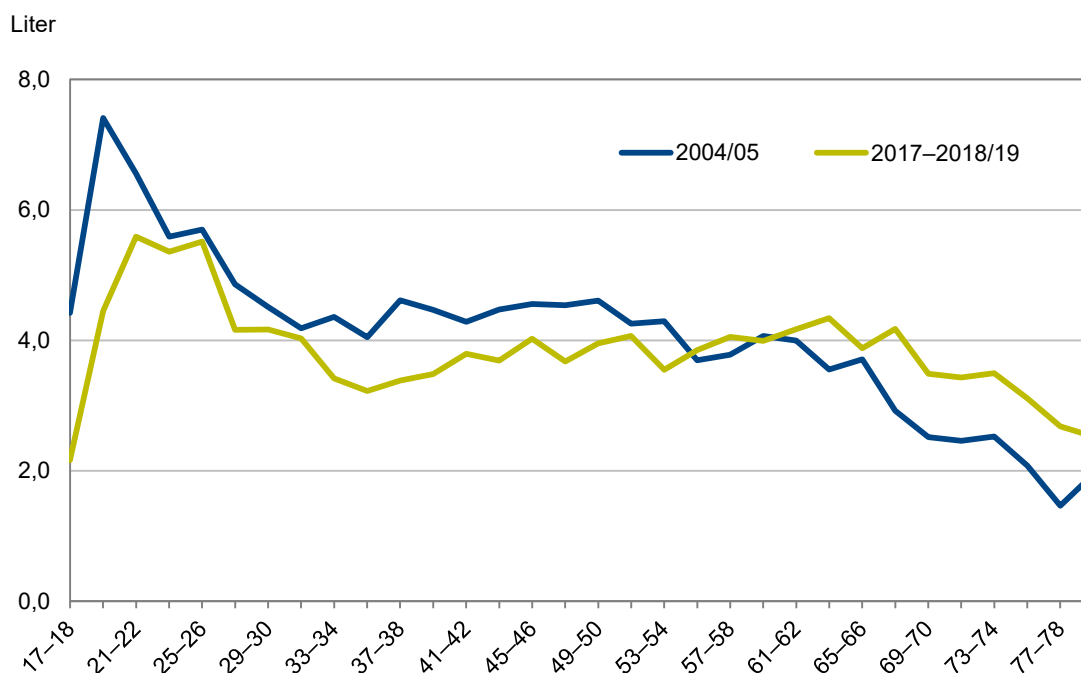
Figur 3. Självrapporterad konsumtion i liter ren (100 %) alkohol per år i befolkningen 17–84 år, fördelat på åldersgrupper. 2004–2019.

Av figur 3 framgår det att det skett en utjämning i konsumtionen åldersgrupperna emellan. Det beror på att de yngres konsumtion har minskat, men också på att de äldres har ökat.

Den självrapporterade volymen i åldersgruppen 17–29 sjönk från 6,1 liter ren alkohol per person och år under 2004 till 4,5 liter år 2019 (minus 27 procent). Även medelålders (30–64-åringarna) år har sänkt sin konsumtion, men inte lika mycket (19 procent).

Årskonsumtionen bland 65–84-åringar har däremot stigit med 16 procent mellan 2004 och 2019 (från 2,8 till 3,2 liter). Utan det tidigare nämnda tillägget av 81–84-åringar i undersökningen är ökningen i själva verket ännu större, i och med att de allra äldsta är de som dricker minst i undersökningen. Om endast 65–80-åringar beaktades under hela perioden skulle ökningen istället bli 22 procent (till 3,4 liter).

I syfte att ge en mer detaljerad illustration av utvecklingen av konsumtionen för olika födel-sekohorter visas i figur 4 utvecklingen för tvåårsåldersgrupper. Linjen etiketterad 2004/05 visar läget vid undersökningens början, det vill säga för respondenter födda mellan 1924 och 1988. Resultaten består av medelvärdet för dessa år sammanslaget. Den andra linjen (2017–2018/19) visar läget cirka 14 år senare för samma åldersgrupper, baserat på respondenter födda mellan 1937 och 2002. För att erhålla ett tillräckligt stort underlag att analysera utgörs den sista perioden av medelvärdet för åren 2017 respektive 2018/19. Detta eftersom antalet som får konsumtionsfrågor skurits ned från 2018. De mellanvarande åren framgår av tabell 8, där även könsfördelningen finns redovisad.

Figur 4. Självrapporterad konsumtion i liter ren (100 %) alkohol per år i befolkningen 17–80 år, fördelat på tvåårsåldersgrupper. 2004/05 och 2017–2018/19.

Som visats tidigare var totalkonsumtionen högst i början av undersökningsperioden och majoriteten av åldersgrupperna i figuren ligger således högre i konsumtion åren 2004/05 jämfört med 2017–2018/19. I synnerhet de yngsta åldersgrupperna dricker mindre idag jämfört med för 15 år sedan. Det omvända förhållandet gäller för personer i 60-årsåldern

och uppåt, vilka dricker större mängder jämfört med vad motsvarande åldersgrupper gjorde 2004/05.

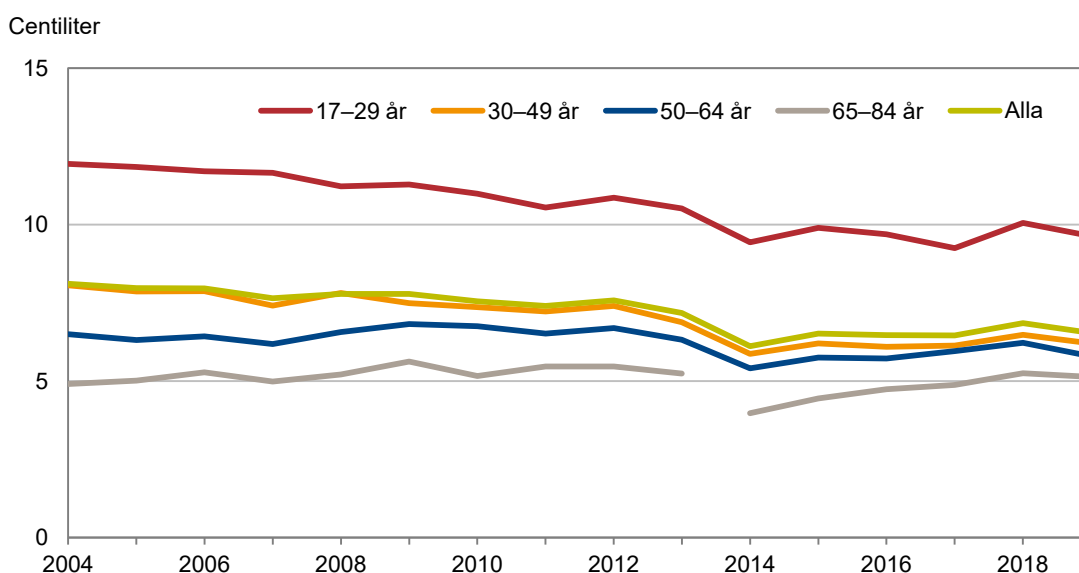
Figuren illustrerar att det under denna tidsperiod har skett en utjämning mellan åldersgruppernas konsumtion, eftersom konvergerande förändringar har skett i ändarna av det redovisade åldersintervallet. Det är fortfarande 20-åringarna som dricker störst mängder, men skillnaden mellan olika födelsekohorter har minskat väsentligt. Ett illustrerande exempel är att 2017–2018/19 var årskonsumtionen likartad för 17–18-åringar jämfört med 79–80-åringar. Samtidigt var den mer än dubbelt så hög bland de yngre 2004/05. Vidare infaller konsumtionstoppen numera inte bland 19–20-åringar utan snarare bland 21–26-åringar.

Även hos medelålders personer har konsumtionsminskningar skett. Den totala åldersmässiga förändringen över tid innebär alltså att konsumtionen numera är jämnare fördelad över livscykeln jämfört med i 2004/05. I tabell 9 redovisas motsvarande resultat enbart för de som druckit de senaste 30 dagarna och utvecklingen är likartad den som beskrivits ovan.

Det kan vara på sin plats att poängtera att de personer som idag hör till de äldre grupperna inte har ökat sin konsumtion i takt med att de åldrats. Anledningen till att nivåerna är högre hos dagens äldre är att dessa ersatt tidigare generationer, som hade mindre omfattande alkoholvanor. Generellt ökar alltså inte alkoholkonsumtionen vartefter personer åldras. Det vanliga är tvärtom, att konsumtionen avtar med stigande ålder hos en individ.

Mängd per dryckestillfälle

År 2019 konsumerades i grova drag motsvarande 3,5 glas vin per dryckestillfälle, eller 6,5 centiliter ren alkohol (tabell 10). Jämfört med 2004 är detta en nedgång med 20 procent (från 8,1 cl). Drygt tre glas vin kan uppfattas som en hög volym per dryckestillfälle. Det bör därför poängteras att detta är ett genomsnitt för samtliga konsumenter, samtidigt som alkoholkonsumtionen är ojämnt fördelad i befolkningen: Exempelvis stod 15 procent av konsumenterna för halva förbrukningen 2019 (eller 11 procent av samtliga respondenter).

Figur 5. Självrapporterad volym i centiliter ren (100 %) alkohol per konsumtionstillfälle bland alkoholkonsumenter i befolkningen 17–84 år, fördelat på åldersgrupper. 2004–2019.

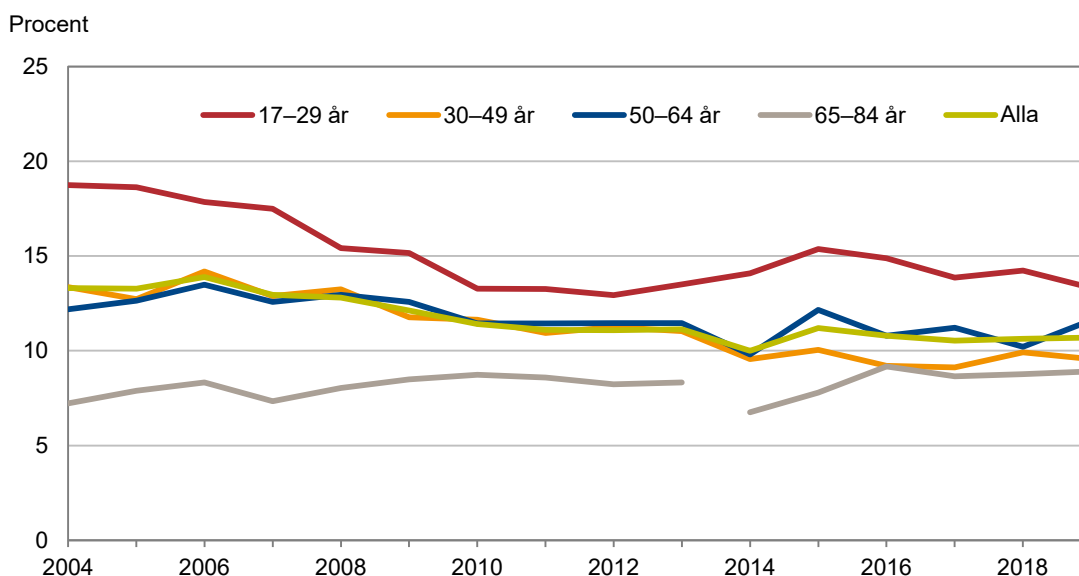
En mindre grupp högkonsumenter drar alltså upp genomsnittet. Ett sätt att hantera att en relativt liten grupp påverkar medelvärdet är att istället beakta mediankonsumtionen. Denna är följdriktigt lägre än genomsnittskonsumtionen och uppgår till 4,8 cl per dryckestillfälle. Ett typiskt dryckestillfälle under 2019 handlade alltså snarare om drygt 2 glas vin och inte 3,5.

Av figur 5 framgår det att alla åldersgrupper förutom 65–84-åringarna har sänkt den genomsnittliga volymen per dryckestillfälle sedan 2004. Allra störst har nedgången varit i de två yngsta åldersgrupperna. Samtidigt drack de yngsta (17–29 år) ändå 55 till 88 procent mer per dryckestillfälle, jämfört med de övriga tre åldersgrupperna 2019.

Högkonsumenter

För kvinnor definieras högkonsument som någon som dricker mer än 9 standardglas i veckan. För män är motsvarande mängd 14 standardglas (hur definitionen operationaliserats i Monitormätningarna framgår av bilaga 1). Detta mått följs bland annat i Folkhälsomyndighetens ANDT-indikatorlab.

Drygt var tionde respondent i 2019 års mätning definierades som högkonsument (tabell 11 och figur 6). Detta gällde i högre grad män än kvinnor (12 procent jämfört med 9 procent). Skillnaden mellan könen har dock minskat något över tid, vilket framförallt beror på nedgångar bland männen.

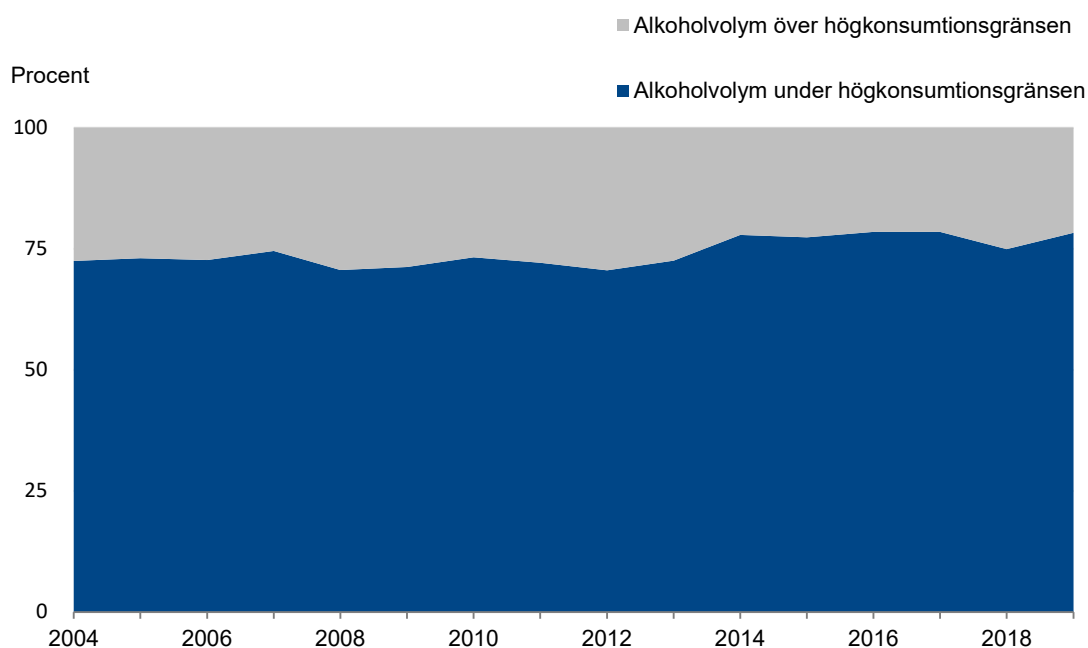
Figur 6. Andelen som högkonsumerat alkohol varje vecka under de senaste 30 dagarna i befolkningen 17–84 år, fördelat på åldersgrupper. 2004–2019.

Skillnaden mellan åldersgrupperna har minskat över tid, även om den yngsta åldersgruppen fortfarande har den högsta andelen högkonsumenter (13 procent jämfört med 9 procent för den äldsta åldersgruppen). I takt med att det totalt sett dricks allt mindre volymer, så har andelen som dricker så pass mycket att de klassas som högkonsumenter också sjunkit något. Sammantaget har gruppen högkonsumenter minskat från 13 procent under 2004 till 11 procent år 2019.

Hötkonsumtion

Ovan beskrevs hur andelen respondenter som uppnått kriterierna för hötkonsumtion har utvecklats. Istället för att följa utvecklingen av andelen personer som definieras som hötkonsumenter, kan andelen av all alkohol som konsumerats utöver gränsen för hötkonsumtion undersökas. Detta kallas i det följande för ”hötkonsumerad alkohol”. Arbeten med detta perspektiv har tidigare publicerats exempelvis av Callinan m.fl. (2018).

Figur 7 visar att andelen hötkonsumerad alkohol har legat omkring 22 procent sedan 2014, det vill säga överstigit de 9 respektive 14 standardglas som satts som gräns för hötkonsumtion¹. Åren innan var andelen högre (omkring 28 procent).

Figur 7. Andelen av den totala självrapporterade alkoholkonsumtionen som konsumerats över respektive under gränsen för hötkonsumtion, i befolkningen 17–84 år. 2004–2019.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att 11 procent av respondenterna i undersökningen kategoriserades som hötkonsumenter år 2019. Samtidigt är det så mycket som 22 procent av den totala volymen förbrukad alkohol som konsumerats ovanför den gräns som definierats som hötkonsumtion. Detta resultat är ytterligare ett exempel på hur snedfördelad konsumtionen är i befolkningen. Samtidigt syns en utjämnings-tendens även för denna typ av analys av konsumtionens fördelning, i och med att en större andel alkohol nu konsumeras inom gränsen för hötkonsumtion (78 procent 2019 jämfört med 73 procent 2004).

¹) Beräkningen gäller således volymen konsumerad alkohol hos hötkonsumenter som överstiger brytpunkten om 9 (kvinnor) respektive 14 (män) standardglas i veckan.

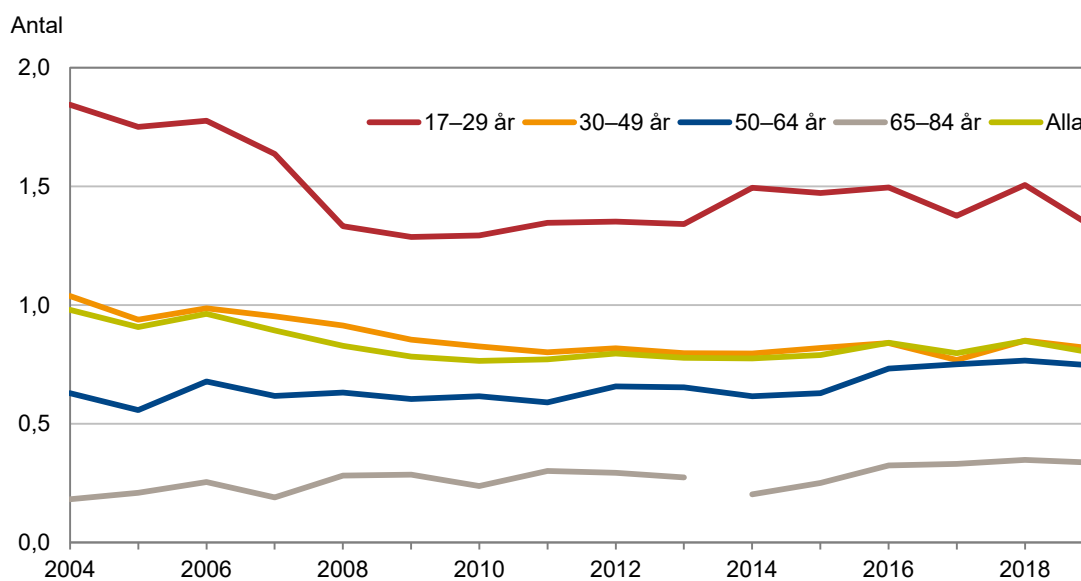
Intensivkonsumenter

Med intensivkonsumtion menas att vid ett och samma tillfälle dricka minst en flaska vin eller motsvarande mängd alkohol. Måttet avser att fånga konsumtionstillfällen där berusning antas ha förekommit. I denna rapport används uttrycket berusningskonsumtion synonymt med intensivkonsumtion.

Andelen 17–84-åringar som intensivkonsumerat minst en gång under de senaste 30 dagarna uppgick till 27 procent år 2019 (tabell 12). Detta är något lägre jämfört med de cirka 30 procent som gällde i periodens början. Män berusningsdricker i dubbelt så stor omfattning som kvinnor. Denna skillnad har varit tämligen konstant över tid. Störst förekomst av intensivkonsumtion syns i den yngsta åldersgruppen, där bortåt hälften svarar att detta har inträffat de senaste 30 dagarna. Detta kan jämföras med den äldsta åldersgruppen, där endast var tionde uppger detta.

Ovan beskrivna skillnader för och åldersgrupper förstärks när andelen respondenter som intensivkonsumerat minst 1 gång per vecka studeras (tabell 13). Ungefär 5 gånger fler yngre än äldre berusningsdrack minst 1 gång i veckan under 2019 och cirka 3 gånger fler män än kvinnor gjorde så.

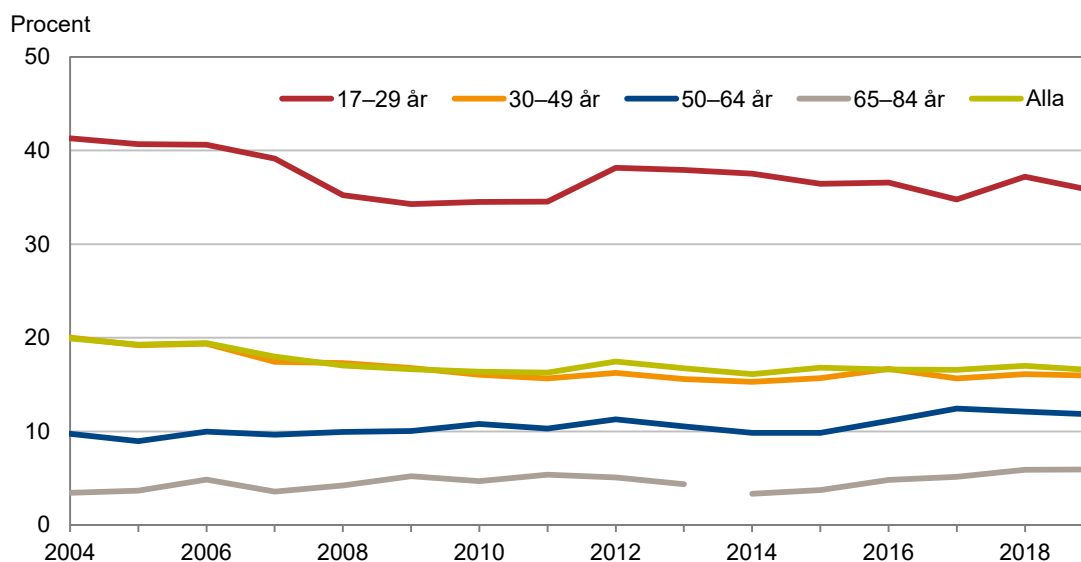
Bilden av att det främst var män respektive yngre som berusningskonsumerade framträder även i tabell 14. Tabellen visar att befolkningen i genomsnitt intensivkonsumerade alkohol knappt 1 av 30 dagar och att kvinnor i genomsnitt gjorde det endast 0,5 dagar. För den äldsta åldersgruppen var motsvarande frekvens 0,3 dagar i månaden. Dessa resultat illustreras även i figur 8. Mest slående i figuren är de yngres nedgångsperioden 2004–2008.

Figur 8. Genomsnittligt antal intensivkonsumtionstillfällen under de senaste 30 dagarna i befolkningen 17–84 år, fördelat på åldersgrupper. 2004–2019.

Utvecklingen gällande hur berusningsorienterat de olika åldersgrupperna dricker presenteras i figur 9 (tabell 15). Detta görs genom att relatera antalet intensivkonsumtionstillfällen till samtliga alkoholkonsumtionstillfällen. På så sätt framkommer andelen konsumtionstillfällen då intensivkonsumtion förekommit. Resultaten visar att inslaget av intensivkonsumtion har minskat något över tid. Andelen har sjunkit från 20 till 17 procent mellan 2004

och 2019. Figuren visar att det enbart är de två yngsta åldersgrupperna som bidragit till nedgången. Bland de äldre åldersgrupperna har istället en viss uppgång skett. Det kvarstår dock stora åldersskillnader. År 2019 var, i grova drag, vart 20:e konsumtionstillfälle bland de äldsta intensivkonsumtion (6 procent) medan det för de yngsta gällde drygt vart 3:e dryckestillfälle (36 procent).

Figur 9. Andelen alkoholkonsumtionstillfällen som innefattat intensivkonsumtion i befolkningen 17-84 år, fördelat på åldersgrupper. 2004-2019.

Riskkonsumenter

I Folkhälsomyndighetens ANDT-indikatorlabb följs med Monitormätningarnas hjälp utvecklingen av andelen "riskkonsumenter". Riskkonsumtion är inte en medicinsk diagnos, utan en riskfaktor för att bland annat utveckla ett skadligt bruk eller beroende. Måttet riskkonsument kombinerar de ovan presenterade variablerna som mäter långsiktigt riskabel konsumtion ("högkonsumtion"), respektive mera kortsiktigt riskabel konsumtion ("intensivkonsumtion"). Detta fångar upp de respondenter som rapporterat något av detta under de senaste 30 dagarna (veckovis vad gäller högkonsumtion).

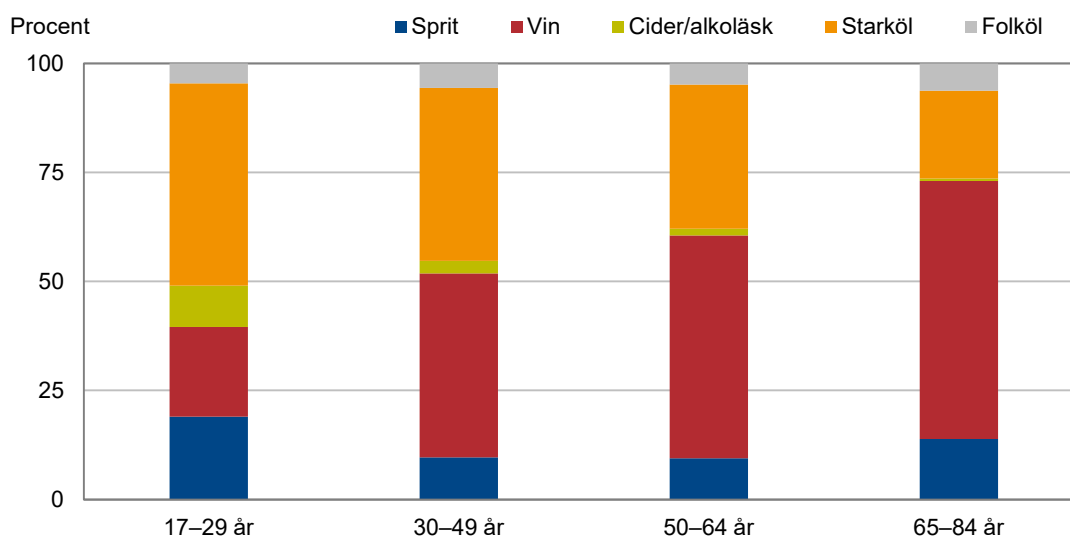
Enligt tabell 16 var andelen riskkonsumenter 2019 högst bland 17-29-åringarna (46 procent) och lägst bland 65-84-åringarna (16 procent). Nästan dubbelt så många män som kvinnor fångas in av måttet (38 procent jämfört med 22 procent). Andelen riskkonsumenter uppgick 2018 till totalt 30 procent av alla 17-84-åringar, vilket är 4 procentenheter lägre jämfört med 2004. Förekomst av riskkonsumtion (enligt denna definition) har med andra ord minskat något jämfört med undersökningens startår.

Alkoholdrycker

I detta avsnitt presenteras bidraget av olika alkoholdrycker till totalkonsumtionen uttryckt i ren (100 %) alkohol. Det kan påpekas att fördelningen mellan olika dryckestyper i det följande är något annorlunda jämfört med Monitormätningarnas anskaffningstrapporter (se Trolldal, 2020). Det beror på att olika drycker underrapporteras olika mycket (störst är

underrapporteringen för sprit och minst för vin). Redovisningen är ändå motiverad i och med att gruppkillnader kan presenteras. Dryckernas andelsmässiga bidrag till den totala volymen konsumerad alkohol perioden 2004–2019 framgår av tabellerna 17–21.

I figur 10 redovisas 2019 års dryckesfördelning efter åldersgrupp. Det framgår tydligt att för 17–29-åringar utgör starköl det enskilt största bidraget till deras totala konsumtion (46 procent). Starkölets bidrag till totalkonsumtionen avtar med stigande ålder. Med vin förhåller sig tvärtom: 21 procent av de yngstas konsumtion utgörs av vin, men bland 65–84-åringarna är motsvarande andel 59 procent.

Figur 10. Självrapporterad konsumtion av olika alkoholdrycker i liter ren (100 %) alkohol i befolkningen 17–84 år, fördelat på åldersgrupper. Procent. 2019.

Ålderskillnaderna är små vad gäller folkölets bidrag (runt 5 procent), medan cider och alkoläsk främst dricks av de yngre. Även andelen sprit är högst bland de yngsta och uppgick till ca 19 procent, jämfört med omkring 11 procent i övriga åldersgrupper. Den yngsta åldersgruppen uppvisar den största blandningen av dryckessorter. Den äldsta gruppen är den enda där en enda dryck (vin) står för närmare två tredjedelar av den totala konsumtionen.

Som tidigare redovisats, har närmare fyra femtedelar druckit alkohol under de senaste 30 dagarna. Av tabell A framgår det att det under den perioden var vanligast att ha druckit vin, vilket 59 procent uppgav. Minst vanligt var det att ha druckit cider/alkoläsk, vilket rapporterades av var drygt tionde person. Bland de som druckit någon alkohol senaste månaden var det vin som konsumerats under störst antal av dessa 30 dagar (4,2 i genomsnitt). Cider/alkoläsk var minst vanligt (0,4 av dessa dagar).

Tabell A. Andelen som konsumerat olika drycker under de senaste 30 dagarna samt (bland konsumenter) antalet dagar med konsumtion av respektive och totala antalet konsumtionsdagar hos konsumenter av olika drycker. 2019.

	Konsumerat alkoholdrycken de senaste 30 dagarna (%)	Antal konsumtionsdagar för respektive alkoholdryck bland alkoholkonsumenter	Antal konsumtionsdagar bland konsumenter av olika alkoholdrycker
Vin	59	4,2	7,2
Starköl	44	2,7	7,6
Sprit	34	1,3	8,4
Folköl	20	1,1	8,1
Cider/alkoläsk	12	0,4	5,9

Det är också relevant att titta på hur ofta olika konsumenter dricker. Då framgår det att konsumenter av sprit respektive folköl dricker alkohol något oftare jämfört med konsumenter av andra drycker, i synnerhet jämfört med de som dricker cider/alkoläsk. Samtidigt var alltså andelen konsumenter för sprit och folköl lägre jämfört med de som konsumerade vin och starköl (enligt första kolumnen), så konsumenterna av dessa drycker kan vara mer selekterade.

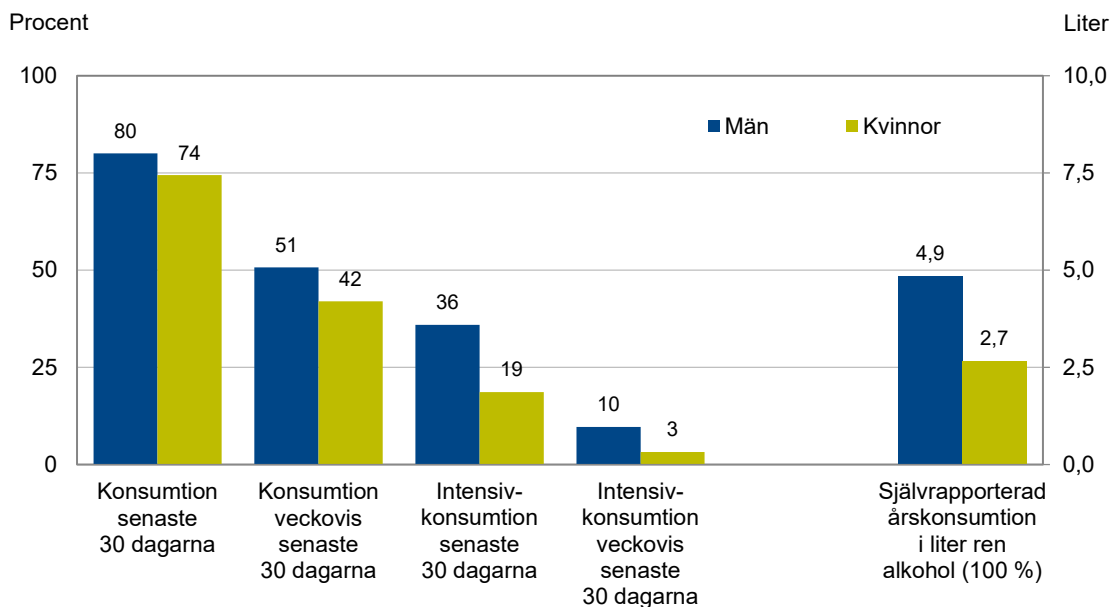
Sammanfattningsvis är det alltså mindre vanligt att dricka sprit respektive folköl, men för de som gör så är i sin tur sannolikheten att ofta dricka alkohol desto större. Cider/alkoläsk är den sort som ligger lågt i flera avseenden:

- Få respondenter dricker det överhuvudtaget
- Bland alkoholkonsumenterna är det få som druckit det under en 30-dagarsperiod
- Den lilla grupp som konsumerar cider/alkoläsk har färre alkoholkonsumtionsstillfällen jämfört med konsumenter av övriga drycker.

Könsskillnader i alkoholkonsumtion

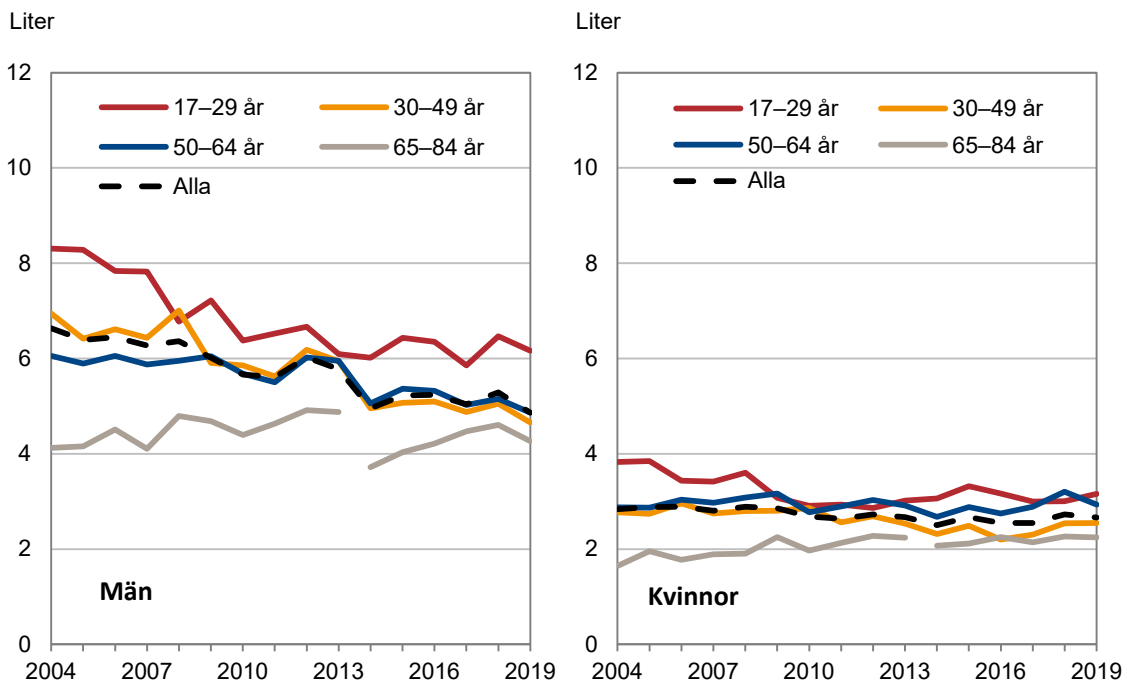
Det finns tydliga skillnader mellan hur ofta och hur mycket kvinnor och män dricker. Detta avsnitt beskriver könsskillnader i konsumtionsvanorna lite närmare. I figur 11 presenteras en könsuppdelad sammanställning av dryckesmönstren för 2019. Av figuren framgår det att könsskillnaderna blir tydligare vid mera regelbunden konsumtion. Detta gäller särskilt för intensivkonsumtion, som på veckobasis förekommer tre gånger så ofta hos män som hos kvinnor (10 procent jämfört med 3 procent). På höger y-axel i figuren redovisas årskonsumtionen. För kvinnorna uppgick den till drygt hälften av männens (2,7 liter ren alkohol jämfört med 4,9).

Även om männen fortfarande har klart mer omfattande alkoholvanor har det sedan undersökningens början 2004 skett en gradvis utjämning mellan könen. Huvudsakligen beror det på att männens vanor blivit mera återhållsamma. Till exempel har årskonsumtionen sjunkit bland männen samtidigt som den är ganska oförändrad bland kvinnorna. Detta tydliggörs i figur 12 (tabell 22). Figuren visar också att gruppen yngre män har den högsta årskonsumtionen och kvinnor 65–84 år den allra lägsta.

Figur 11. Andelen (vänster y-axel) som konsumerat alkohol någon gång under de senaste 30 dagarna respektive veckovis, andelen som intensivkonsumerat någon gång under de senaste 30 dagarna respektive veckovis samt (höger y-axel) självrapporterad konsumtion i liter ren (100 %) alkohol per år i befolkningen 17–84 år, fördelat på kön. 2019.

Bland kvinnorna är det 17–29-åringarna som konsumerar störst volymer. Samtidigt är volymerna i denna grupp lägre jämfört med den åldersgrupp bland männen som dricker allra minst, det vill säga 65–84-åringarna.

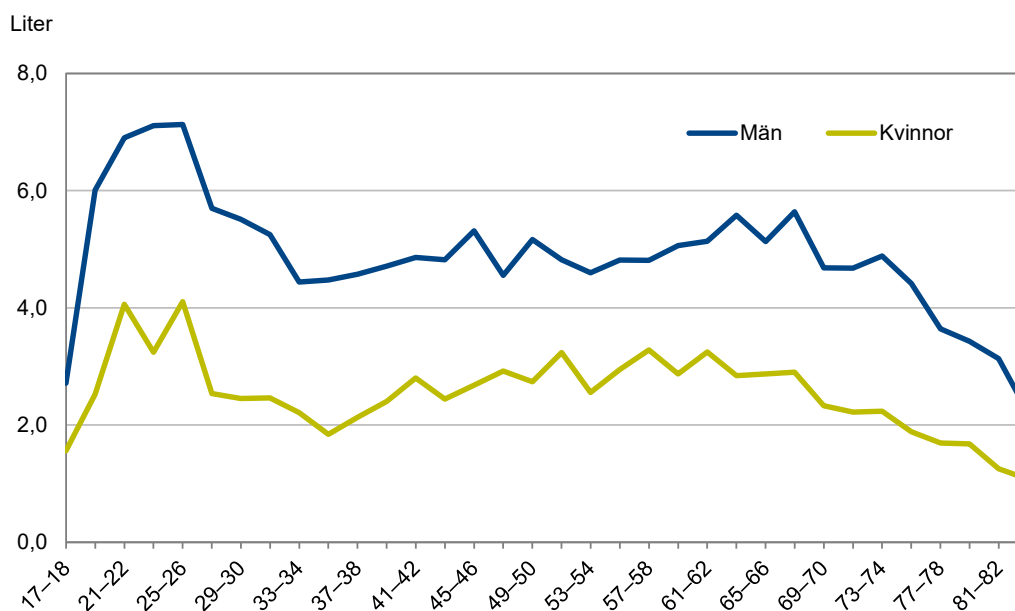

Figur 12. Självrapporterad konsumtion i liter ren (100 %) alkohol per år. Fördelat på kön och åldersgrupper. 2004–2019.

Den största relativa förändringen sedan 2004 uppvisar kvinnor 65–84 år. De har ökat sin årskonsumtion med närmare 40 procent sedan 2004². Den största nedgången – återigen i relativa tal – återfinns bland män under 50 år (ca 32 procent). Minst skillnader mellan män och kvinnor vad gäller konsumerad volym 2019 var det i åldrarna 50–64 år. Kvinnorna i denna åldersgrupp drack ungefär 60 procent av männens volym, jämfört med drygt 50 procent i de andra åldersgrupperna. Även när årskonsumtionen relateras till enbart de som druckit senaste 30 dagarna blir resultaten likartade (se tabell 23).

I syfte att ge en mera detaljerad illustration av åldersmässiga skillnader mellan könen, presenteras ett tvärsnitt av årskonsumtionen för tvåårsåldergrupper i figur 13 (tabell 8). Medelvärden för åren 2017–2018/19 har använts för att kunna göra denna mera ingående redovisning.

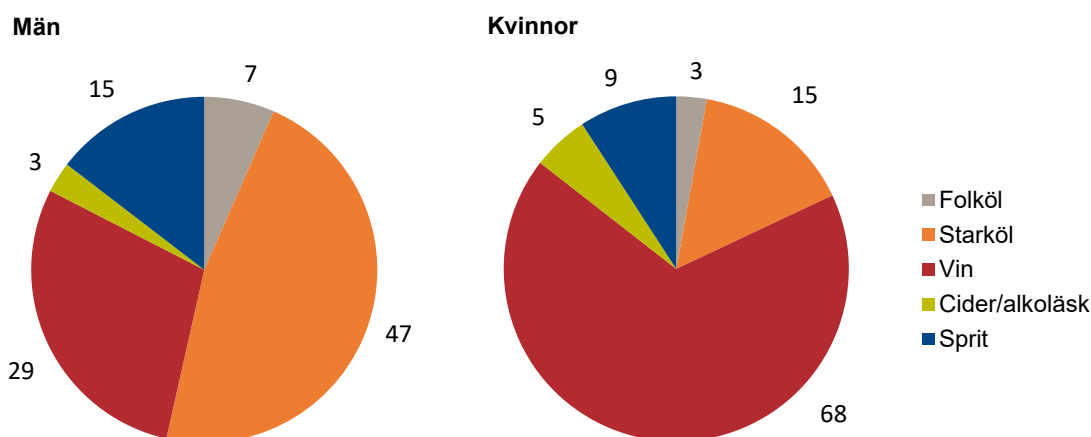
Kvinnornas konsumtion översteg inte männens i någon tvåårsgrupp. I åldern 27–38 år har både mäns och kvinnors drickande en nedgång. Detta sammanfaller med den ålder då graviditeter och småbarnsår kan vara aktuella. I den åldern finns också den största skillnaden mellan könen, då kvinnor i genomsnitt dricker endast 46 procent av männens volymer. Närmast männens konsumtion ligger kvinnor i 50-årsåldern, som konsumerar runt 60 procent av männens volymer.

Figur 13. Självrapporterad konsumtion i liter ren (100 %) alkohol per år i befolkningen 17–84 år, fördelat på tvåårsåldergrupper. 2017–2018/19.

Det finns tydliga skillnader mellan kvinnor och män vad gäller dryckespreferens, vilket kan ses i figur 14 (och tabellerna 17–21). Kvinnor rapporterade i högre utsträckning vin-konsumtion, medan män i sin tur drack mera öl. Vin utgjorde 68 procent av kvinnornas konsumtion, motsvarande andel för män var 29 procent. Det kan dock påpekas att sett till den absoluta volymen konsumerat vin är könsskillnaderna mindre (1,8 resp. 1,4 liter). Den totala konsumtionen för män utgjordes till 54 procent av öl, vilket är en tre gånger så stor andel jämfört med kvinnorna. Sprit- och cider/alkoläsk hade relativt små andelar för både män och kvinnor.

2) Om materialet begränsas till högst 80-åriga kvinnor även 2019 blir ökningen i själva verket 44 procent.

Figur 14. Självrapporterad konsumtion av olika alkoholdrycker i liter ren (100 %) alkohol i befolkningen 17–84 år, fördelat på kön. Procent. 2019.

Regionala skillnader i alkoholkonsumtion

Förutom att undersöka hur alkoholvanorna skiljer sig åt mellan kvinnor och män och i olika åldersgrupper, är det även intressant att se vilka geografiska mönster som förekommer. Substansanvändning kan variera mycket inom ett land. Ibland kan variationerna mellan olika regioner till och med vara större än mellan olika länder. Hur alkoholvanorna fördelar sig regionalt, och hur det har förändrats jämfört med läget för 15 år sedan, redovisas i följande avsnitt. För att skapa ett statistiskt säkrare underlag har data för flera år slagits samman.

Kommungrupper

Sveriges kommuner och regioner (SKR) tillämpar sedan 2017 en kommunindelning i 9 grupper med 3 huvudgrupper (se Sveriges Kommuner och Landsting, 2016). Denna indelning tar hänsyn till tätortsstorlek, närhet till större tätort, pendlingsmönster och om besöksnäring är framträdande. Av tabell B framgår det hur kommunerna har grupperats.

Tabell B. SKR:s kommungruppsindelning i 9 grupper med 3 huvudgrupper.

A Storstäder och storstadsnära kommuner

A1 Storstäder

A2 Pendlingskommun nära storstad

B Större städer och kommuner nära större städer

B3 Större stad

B4 Pendlingskommun när större stad

B5 Långpendlingskommun nära större stad

C Mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner

C6 Mindre stad/tätort

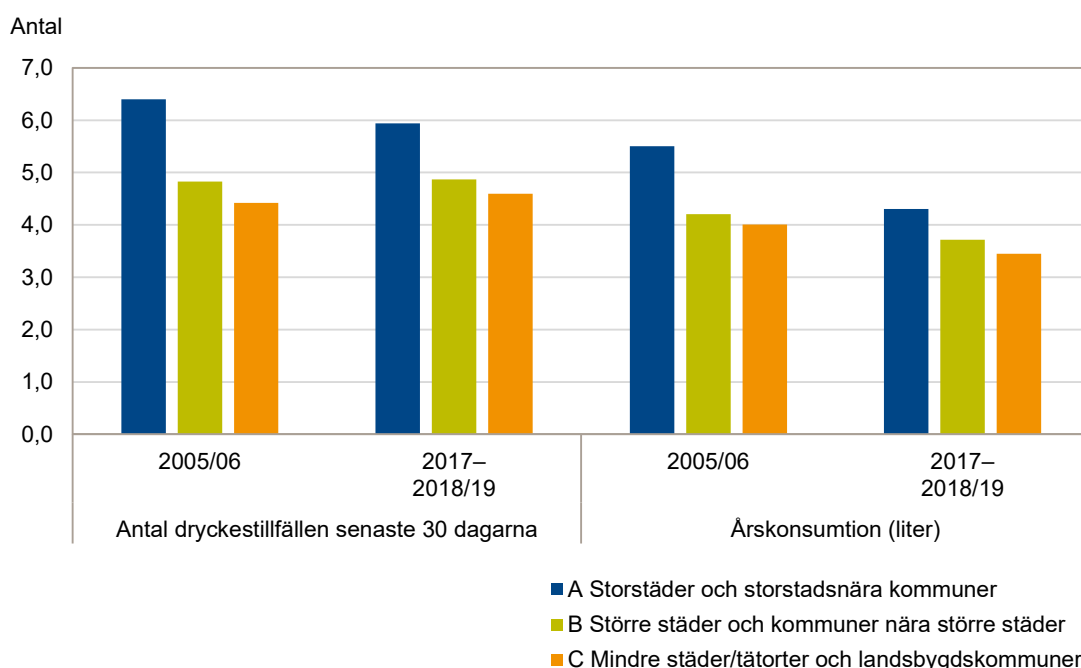
C7 Pendlingskommun nära mindre stad/tätort

C8 Landsbygdskommun

C9 Landsbygdskommun med besöksnäring

I tabell 24 presenteras fyra olika mått på hur alkoholvanorna fördelade sig enligt SKR:s indelning för perioderna 2005/06, 2011/12 respektive 2017–2018/19. Av dessa fyra mått presenteras två i figur 15: Antal dryckestillfällen och årskonsumtionens volym. De andra två måtten, druckit alkohol respektive intensivkonsumerat alkohol senaste 30 dagarna presenteras endast i tabellen.

Det framgår av figuren att alkoholvanorna är mest omfattande i storstadsgruppen (A) och minst omfattande i den mest glesbefolkade gruppen (C). Samma mönster syntes för de övriga två måtten i tabell 24. Även när alla nio delgrupperna betraktas, tenderar alkoholvanornas omfattning att minska i omfattning med minskad befolkningstäthet. Ett tydligt undantag från detta är dock att vanorna genomgående var mera omfattande i gruppen "landsbygdskommun med besöksnäring" (C9) jämfört med övriga landsbygdskommuner (C8). Boende i den förstnämnda gruppen rapporterade alkoholvanor som är mer i linje med de som boende i "större stad" (B3) rapporterade.

Figur 15. Alkoholvanor fördelat på SKR-grupper. Perioderna 2005/06 och 2017–2018/19.

Skillnaderna i alkoholvanorna mellan huvudkommungrupperna var större 2005/06 jämfört med 2017–2018/19. Detta framgår när standardavvikelsena liksom variationskoefficienterna betraktas i tabell 24. För de nio kommungrupperna har båda dessa mått sjunkit mellan start- och slutperioden. Att resultatspridningen minskat innebär alltså att skillnaderna mellan kommungrupperna minskat. Det är framförallt i kommuner med stadsanknytning som nedgångarna återfinns. Att ha druckit alkohol respektive intensivkonsumerat alkohol var dock relativt oförändrat mellan kommungrupperna över tid (även om perioden 2011/12 hade särskilt lågintensivkonsumtionsnivå).

Skillnaderna i konsumtionsvanor mellan SKR-grupperna har alltså delvis utjämnats, men inte försvunnit helt. Att det finns mönster som är bestående över tid framgår av tabellen där samvariationen i alkoholvanorna i de nio kommungrupperna för start- respektive slutperioden testats med Pearsons produktmomentkorrelationskoefficient. Inte för något av

dessa mått understiger denna 0,90**. Det ska tolkas som att kommungruppernas inbördes ordning uppvisar hög samvariation över tid. Grupper med höga värden vid första mättillfället fortfarande hörde till de med höga värden även vid andra mättillfället, och vice versa (Pearson tar hänsyn både till styrkan och riktning av ett samband). Sammantaget finns det alltså bestående skillnader i alkoholvanor kommungrupperna emellan, då de båda mättillfällena jämförs, även om dessa delvis har minskat över tid.

Län

Länens alkoholkonsumtionsmönster för åren 2005/06 och 2017–2018/19 framgår av tabell C (se nästa sida). I tabellen presenteras fyra olika alkoholvanemått. Precis som i fallet för kommungrupperna ovan, har de regionala skillnaderna minskat gällande årskonsumtion och antalet dryckestillfällen per 30 dagarsperiod (vilket variationskoefficienten visar). Samtidigt finns en signifikant och positiv korrelation (Pearson) mellan länens placeringar vid de båda mättillfällena för tre av tabellens fyra variabler. Det saknas dock ett bestående länsmonster över tid för måttet intensivkonsumtion då detta statistiska samband var negativt, men samtidigt icke-signifikant.

Resultaten för Stockholms län ligger genomgående högt. Varje år och för samtliga variabler placerar sig Stockholm resultatmässigt bland de tre översta länen. Även boende i Skåne och Halland tenderade att rapportera mer omfattande alkoholvanor än övriga län. Invånare i dessa tre län rapporterade exempelvis cirka 15 procent fler dryckestillfällen jämfört med riksgenomsnittet 2017–2018/19.

Jönköping och Norrbotten är de län där invånarna normalt rapporterar minst omfattande alkoholvanor. För sju av de åtta mätpunkterna (4 variabler vid 2 mättillfällen) placerar sig deras resultat bland de tre lägsta värdena. I dessa län var exempelvis årskonsumtionen cirka 20 procent lägre än riksgenomsnittet för 2017–2018/19.

Tabell C. Alkoholvanor fördelat på län. Åren 2005/06 och 2017–2018/19.

	n=		Druckit senaste 30 dagarna (%)		Dryckestillfällen senaste 30 dagarna (antal)		Årskonsumtion (liter)		Intensivkonsumerat senaste 30 dagarna (%)	
	2005/06	2017–2018/19	2005/06	2017–2018/19	2005/06	2017–2018/19	2005/06	2017–2018/19	2005/06	2017–2018/19
Stockholm	6 141	5 809	83	81	6,6	6,2	5,5	4,4	32	30
Uppsala	1 251	1 157	80	79	5,1	5,2	4,5	3,6	32	27
Södermanland	1 043	734	80	74	5,3	4,8	4,5	3,6	28	23
Östergötland	1 882	1 494	77	78	5,1	5,2	4,3	4,0	29	27
Jönköping	1 490	1 051	71	72	4,1	4,4	3,8	3,1	26	23
Kronoberg	802	549	81	79	4,9	4,7	4,3	3,6	29	26
Kalmar	1 076	738	77	75	4,5	4,6	4,1	3,2	31	24
Gotland ^{a)}	358	334	75	81	5,6	6,1	5,0	4,0	31	26
Blekinge	673	399	78	78	4,7	5,2	4,0	3,7	28	29
Skåne	4 667	3 286	80	80	5,7	5,7	4,9	4,0	30	29
Halland	1 279	931	84	80	5,8	5,5	5,3	3,7	33	26
V:a Götaland	6 171	5 046	78	77	5,2	5,1	4,6	3,9	30	28
Värmland	1 190	853	75	75	4,5	4,4	4,2	4,0	28	26
Örebro	1 142	892	75	74	4,4	4,5	4,0	3,1	28	25
Västmanland	970	654	75	76	4,5	4,8	4,2	3,6	28	28
Dalarna	1 144	790	75	75	4,1	4,6	3,9	3,3	28	24
Gävleborg	1 084	774	77	74	4,4	4,5	4,3	3,5	29	24
Västernorrland	1 034	707	74	73	4,1	4,4	3,9	4,0	29	25
Jämtland	561	438	78	78	4,1	4,0	3,9	3,5	23	30
Västerbotten	1 128	915	72	72	3,7	3,9	3,2	3,9	28	29
Norrbotten	957	733	73	70	3,4	3,6	3,2	3,0	26	27
Total	35 949	28 284	78	77	5,2	5,2	4,6	3,9	30	27
Min–max			71–84	70–81	3,4–6,6	3,6–6,2	3,2–5,5	3,0–4,4	23–33	23–30
Standardavvikelse			3,5	3,2	0,8	0,7	0,6	0,4	2,3	2,1
Variationskoefficient			4	4	15	13	13	9	8	8
Pearson			0,75**		0,93**		0,57**		-0,26	

** Signifikant på 1-procentsnivån.

a) För Gotland har 2005/07 resp. 2016/17–2018/19 använts pga. liten befolkning/få svarande.

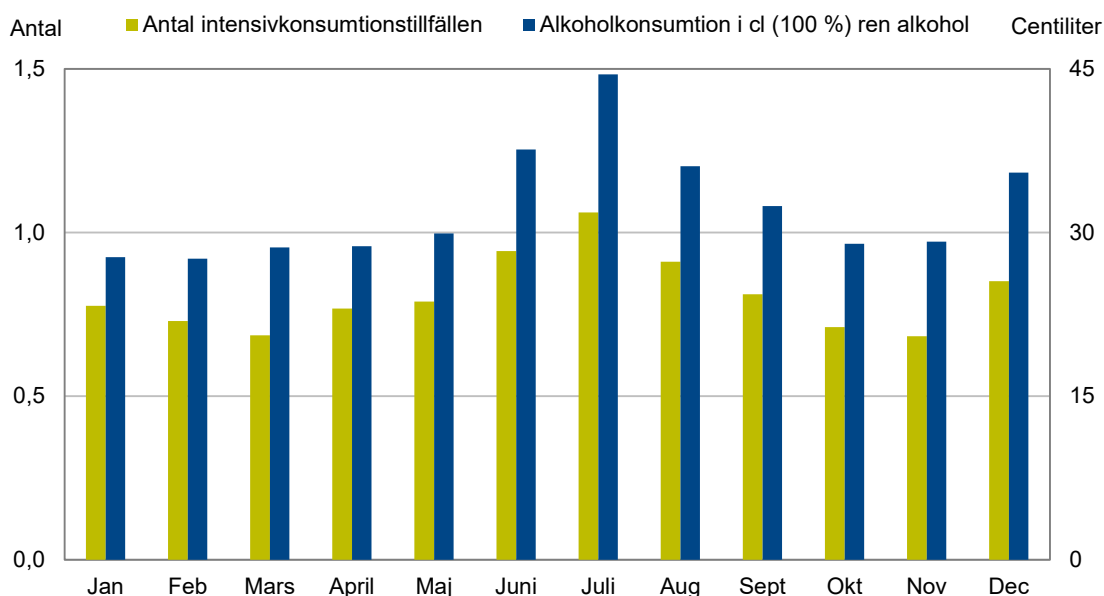
Temporala variationer i alkoholkonsumtion

De flesta konsumtionsundersökningar visar endast redovisningar av helårssiffror. Det är dock känt att alkoholkonsumtionen uppvisar säsongvariationer. Att Monitormätningarna görs med månadsvisa urval och med frågor som rör de senaste 30 dagarna möjliggör månadsvisa presentationer. Intervjuerna genomförs under veckans samtliga dagar och under 2018 ställdes frågan Drack du alkohol igår?, vilket även möjliggör en redovisning över hur konsumtionstillfällena fördelar sig över veckodagarna. Följande avsnitt beskriver variationer temporala variationer i alkoholkonsumtionen.

Månadsvariationer

Resultaten i detta avsnitt presenteras nedbrutet på relativt små grupper. För att få ett säkrare underlag redovisas därför medelvärdet av resultaten för 2017–2018/19. Av figur 16 (och tabell 25) framgår det genomsnittliga antalet dagar med intensivkonsumtion per månad. I figuren presenteras också genomsnittlig månadskonsumtion i centiliter ren (100 %) alkohol (tabell 26).

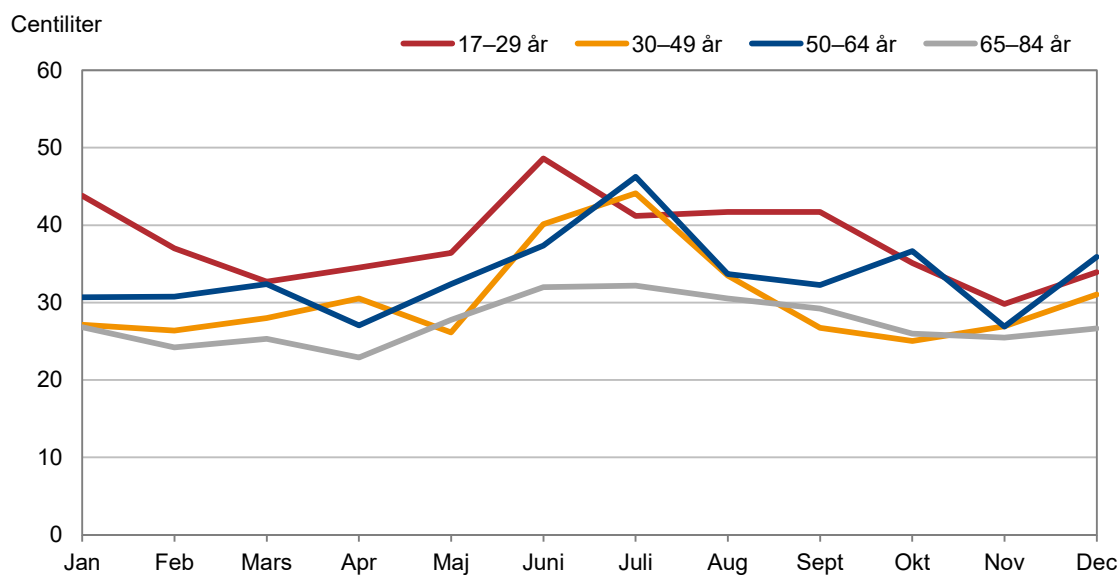
Juli är den månad då alkoholkonsumtionen är högst. I jämförelse med januari–februari är den konsumerade volymen ungefär 60 procent högre då (45 cl. ren alkohol jämfört med 28 cl., se höger y-axel). Efter juli följer övriga sommarmånader, det vill säga juni och augusti, samt december. Dessa mönster stämmer även vad gäller variationer i förekomst av intensivkonsumtionen. Intensivkonsumtion förekommer oftast under juni–augusti. Februari–mars respektive oktober–november är de månader då det är minst vanligt förekommande.

Figur 16. Genomsnittligt antal intensivkonsumtionstillfällen (vänster y-axel) respektive självrapporterad konsumtion i centiliter ren (100 %) alkohol (höger y-axel) i befolkningen 17-84 år, fördelat på månader. Genomsnitt 2017–2018/19.

I tabell 25 redovisas även konsumtionen av olika alkoholdrycker fördelat per månad. Som det framgår ovan varierade storleken på konsumtionen mellan årets månader. Samtidigt är den inbördes fördelningen mellan olika drycker relativt stabil mellan månaderna. Andelen öl var dock något högre än andelen vin under maj–juli. Under hösten var vin vanligare (under januari–maj bidrar öl och vin lika mycket till konsumtionen).

Att det finns skillnader i konsumtionens storlek mellan olika åldersgrupper har framgått tidigare i rapporten. Här presenteras hur konsumtionen varierar över året för de olika åldersgrupperna (figur 17 och tabell 26). Det tidigare mönstret återkommer, det vill säga att de yngsta generellt dricker störst volym samtidigt som de äldsta dricker minst. Detta mönster gäller i stort sett under samtliga av årets månader.

Figur 17. Självrapporterad konsumtion i centiliter ren (100 %) alkohol i befolkningen 17–84 år, fördelat på månader och åldersgrupper. Genomsnitt 2017–2018/19.

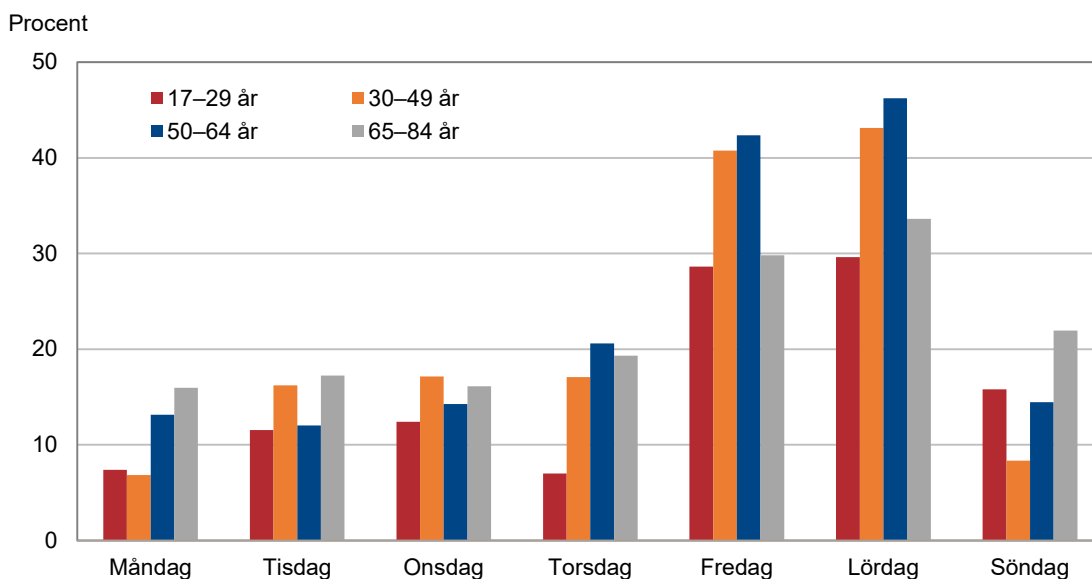
Alla fyra åldersgrupperna visar på en förhöjd konsumtion under sommaren. Den yngsta gruppen (17–29 år) avviker något från de övriga. För den gruppen infaller konsumtionstoppen i juni månad, medan övriga åldersgrupper toppar i juli. De två mittersta åldersgrupperna (30–64-åringar) har en mera markerad konsumtionstopp i juli, vilket också är månaden då de flesta yrkesarbetande har semester. Att de yngsta istället har en konsumtionstopp i juni hänger antagligen samman med att terminsavslutningar sker sig då. Även den äldsta åldersgruppen har störst konsumtion i juli, men konsumtionen är jämnare över året för denna grupp. Variationerna under årets månader är i princip desamma för män och kvinnor.

Veckovariationer

Konsumtionen varierar även mellan veckans dagar. Under 2018 tillfrågades respondenterna om de druckit alkohol dagen innan intervjun, vilket i genomsnitt 19 procent hade gjort. I tabell 27 redovisas andelarna som druckit respektive veckodag, fördelat på kön och ålder. Det framgår att alkoholkonsumtion var minst vanligt en måndag (vilket 11 procent svarade) men desto vanligare under en fredag eller lördag (36 resp. 39 procent). Veckomönstret var relativt likartat för båda könen. Alkoholkonsumtion var ungefär tre gånger så vanligt under

en fredag eller lördag jämfört med en vardag. Den största könsskillnaden var på söndagar, då nästan dubbelt så många män som kvinnor hade druckit (19 jämfört med 10 procent).

I figur 18 visas konsumtionens veckorytm i olika åldersgrupper. Samtliga åldersgrupper hade en större återhållsamhet på vardagarna och en högre andel konsumenter på fredagar och lördagar. Det jämnaste konsumtionsmönstret över veckans dagar hade den äldsta gruppen. Det medför också att de låg över de övriga åldersgrupperna under tre av veckans dagar (måndag, tisdag och söndag). Även den yngsta åldersgruppen hade ett förhållandevis jämnt konsumtionsmönster. Denna grupp hade den lägsta andelen konsumenter för samtliga veckodagar, utom söndagar och måndagar då 30–49-åringarna låg allra lägst. Under fredagar och lördagar var det vanligast med alkoholkonsumtion bland 50–64-åringarna.

Figur 18. Andelen som konsumerat alkohol per veckodag i befolkningen 17–84 år efter åldersgrupper. 2018.

Referenser

- Agardh E m.fl. (2016). *Alcohol-attributed disease burden in four Nordic countries: a comparison using the Global Burden of Disease, Injuries and Risk Factors 2013 study*. *Addiction*, 2016, 111, 1806–1813.
- Callinan m.fl. (2018). *How much alcohol is consumed outside of the lifetime risk guidelines in Australia?* *Drug Alcohol Review* 2018;37:42–47.
- Guttormsson U (2019). *Befolkningens självrapporterade alkoholvanor 2004–2018*. Rapport 186. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning: Stockholm.
- Jarl J, Johansson P & Eriksson A m.fl. (2008). *The societal cost of alcohol consumption: an estimation of the economic and human cost including health effects in Sweden, 2002*. *Eur J Health Econ* 9: 351–60.
- Kühlhorn E, Ramstedt M, Hibell B, Larsson S & Zetterberg HL (1999). *Alkoholkonsumtionen i Sverige under 1990-talet*. Socialdepartementet, Stockholm.
- Leifman H & Trolldal B (2002). *Svenskens alkoholkonsumtion i början av 2000-talet med betoning på 2001*. Forskningsrapport nr 3, reviderad version. Centrum för socialvetenskaplig alkohol- och drogforskning (SoRAD), Stockholms universitet.
- Lim SS, Vos T & Flaxman AD m.fl. (2012). *A comparative risk assessment of burden of disease and injury attributable to 67 risk factors and risk factor clusters in 21 regions, 1990–2010: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2010*. *Lancet* 380: 2224–60.
- Norström T & Ramstedt M (2018). *The link between per capita alcohol consumption and alcohol-related harm in Sweden, 1987–2015*. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs* 79(4): 578–584.
- Norström T (red.) (2002). *Alcohol in postwar Europe. Consumption, drinking patterns, consequences and policy responses in 15 European countries*. National Institute of Public Health: Stockholm.
- Nyfjäll M & Trolldal B (2019). *Estimating total alcohol consumption in the Monitor survey – a technical description of the estimation method*. Rapport 182. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning: Stockholm.
- Ramboll management consulting AB (2019). *Alkoholens samhällsekonomiska konsekvenser – en beskrivande samhällsekonomisk studie*. Stockholm: Ramboll.
- Stockwell T m.fl. (2017). *What are the public health and safety benefits of the Swedish government alcohol monopoly?: A report commissioned by Systembolaget, the Swedish government-owned retail alcohol monopoly*. Centre for Addiction Research of BC, University of Victoria, Victoria, BC, Canada.

Sveriges Kommuner och Landsting (2016). *Kommungruppsindelning 2017 – Omarbetning av Sveriges kommuner och landstings kommungruppsindelning*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.

Trolldal B (2020). *Alkoholkonsumtionen i Sverige 2019*. Rapport 193. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning: Stockholm.

WHO (2018). *Global status report on alcohol and health 2018*. Geneva: World Health Organization; 2018. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.

Zetterqvist M & Ramstedt M (2020). *Tobaksvanor i Sverige 2003–2019*. Rapport 194. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning: Stockholm.

Bilaga I: Metod

Inledning

Monitormätningarnas alkoholfrågor har två huvudsyften. Det primära är att beräkna landets totala alkoholkonsumtion, genom att summera den registrerade alkoholanskaffningen med den oregistrerade. Medan statistiska uppgifter om den registrerade delen finns publicerade, fångas oregistrerad anskaffning upp genom Monitormätningarnas frågor. Eftersom respondenter generellt sett underrapporterar frågor om alkoholanskaffning, tillämpas olika former av kalibreringar och uppräkningskorrigeringar när den totala anskaffningen beräknas. Resultat och metodik från den delen av Monitormätningarna publiceras årligen (senast i Trolldal 2020). En teknisk beskrivning av hur dessa beräkningar genomförs finns i Nyfjäll & Trolldal (2019). Dessa beräkningar görs på aggregerad nivå och kan ej redovisas på olika undergrupper.

Det andra syftet med alkoholfrågorna är att ge en bild av hur konsumtionen fördelas och utvecklas i olika befolkningsgrupper, oavsett alkoholens ursprung. Även sådana resultat publiceras årligen (senast i Guttormsson, 2019). Denna metodbilaga tar upp de delar av Monitormätningarna som är specifikt relevanta för temat i denna rapport, det vill säga självrapporterade konsumtionsmönster.

Redan här kan påpekas att inga korrigeringar eller uppräkningskorrigeringar görs av respondenternas svar gällande konsumtionsmönstren (utöver en traditionell viktning baserad på demografiska egenskaper hos de svarande). Detta förklarar att beräkningarna som görs av den totala alkoholanskaffningen inom ramen för Monitormätningarna genererar mer än dubbelt så höga konsumtionsvolymen jämfört med de självrapporterade konsumtionsuppgifterna.

Om frågeundersökningsmetodik

I frågeundersökningar förekommer i stort sett alltid vissa felkällor. Till att börja med kan det uppstå en undertäckning när urvalet dras. Det beror på att hela den aktuella populationen eventuellt inte förekommer i registret som urvalet dras ifrån (se nedan). Vidare följer den vanliga bortfallsproblematiken, relaterad till att olika grupper med olika egenskaper är mer eller mindre benägna att delta i undersökningar. Tidigare studier har påvisat att exempelvis storkonsumenter av alkohol är överrepresenterade i bortfallet (se t.ex. Leifman & Trolldal, 2002; Kühlhorn, m.fl., 1999).

Utöver detta kan det finnas problem med svaren från de som faktiskt deltar. Det kan exempelvis röra sig om att respondenterna har svårt att minnas hur mycket de druckit, eller att de anpassar sina svar för att bättre passa in i rådande normer. Det sistnämnda kan vara aktuellt inte minst för Monitormätningarna då de genomförs via telefonintervjuer.

Flera åtgärder vidtas för att minska inverkan av ovanstående problem. Först och främst används ett omfattande och riksrepresentativt urval. Ett stort urval kan förvisso aldrig

kompensera för brister med bortfall och liknande, men ger åtminstone en större säkerhet än vad mindre urval gör. Skevheter beträffande urvalsramen och bortfallet kompenseras åtminstone delvis av att resultaten viktas så att de demografiskt speglar den faktiska sammansättningen av det aktuella befolkningssegmentet (se nedan).

Vidare används en relativt kort referensperiod – de senaste 30 dagarna. På så vis minskar minnesfelen. Respondenterna informeras före intervjuens början om att deras svar kommer att behandlas konfidentiellt, detta för att få så uppriktiga svar som möjligt.

Urval och täckning

Urvalet för telefonintervjuerna är sedan 2013 individbaserat och både fasta telefonnummer och mobilnummer används vid kontaktförsöken. Före 2013 användes RDD-metodik, dvs. random digit dialing, en metodik som går ut på att ringa slumpmässigt genererade telefonnummer. Om hushållet hade flera boende valdes intervjuperson genom födelsedagsmetoden. I slutet på 00-talet sjönk svarsfrekvenserna, i synnerhet bland yngre. Detta ledde till att RDD-urvalet kompletterades med ett individurval av yngre respondenter.

Sedan 2013 används alltså renodlade individurval och dagens urval görs ur PAR-konsument, vilket är en databas med samtliga telefonabonnenter som är tillgängliga för undersökningar, med fasta eller mobila abonnemang. PAR-konsument är i sin tur hämtat ur en större databas som heter SPAR, som täcker samtliga folkbokförda personer i landet. Idealiskt vore att använda SPAR som urvalsram, men detta är inte möjligt då den databasen saknar telefonnummer (liksom e-postadresser)³. PAR-konsument når 5,6 miljoner i den aktuella populationen (17–84-åringar). Det motsvarar ungefär 70 procent av alla personer i den åldersgruppen som är mantalsskrivna i Sverige. Exakt hur stor andel av dessa som bor i landet samt är svensktalande, och därmed ska ingå i Monitormätningens egentliga urvaldefinition, är inte känt. Telefonintervjuerna genomförs endast med respondenter som kan genomföra en intervju på svenska.

Urvalsförfarandet går till så att i ett första steg dras ett slumpmässigt huvudurval ur PAR-registret. Därefter genomförs veckovisa urval ur huvudurvalet. Antalet uppringningsförsök inom svarsperioden uppgår i praktiken till ca 20. Om respondenten då inte nås betraktas denne som svarsbortfall (upp till 30 kontaktförsök kan dock förekomma).

Till och med år 2012 omfattade urvalet 16–80-åringar. År 2013 höjdes gränsen för de yngsta till 17 år. Vid halvårsskiftet samma år utökades den övre åldersgränsen från 80 till 84 år. Sedan dess omfattar urvalet alltså 17–84-åringar, som har ett känt telefonnummer. I resultatredovisning för 2002–2013 ingår 17–80-åringar, och därefter 17–84-åringar.

I grova drag genomförs ungefär 350 intervjuer varje vecka, vilket summerar till ca 18 000 per år. Intervjuer görs under samtliga veckodagar, med undantag för storhelger. Det primära syftet med Monitormätningarna är att fånga in oregistrerad anskaffning. Det innebär i sin tur att mäta mera sällsynta företeelser som köp av smugglad alkohol eller egenimport via internet, vilket medför att många respondenter (18 000) måste ingå i detta underlag. Samma behov gäller dock inte för att mäta självrapporterade alkoholvanor. Vissa år har antalet intervjuer som ligger till grund för de självrapporterade konsumtionsmönstren av

3) Att använda SPAR som urvalsram och med hjälp av postala brev även nå personer utan listat telefonabonnemang och be dem uppge ett telefonnummer för intervju vore att föredra. Detta förfarande är dock inte ekonomiskt försvarbart eftersom bruttourvalet i denna undersökning är mycket stort och därmed skulle detta medföra alltför omfattande merkostnader.

kostnadsskäl varit färre jämfört med anskaffningsfrågorna. Under 2018 slumpades exempelvis var 4:e intervju person till att även få frågor om konsumtionsmönster och 2019 gällde detta var 3:e respondent. Av tabell 1 i tabellbilagan framgår det hur många respondenter som årligen intervjuats om sina konsumtionsmönster.

Bortfall och viktning

Bortfallet i studien utgörs av utvalda respondenter som av olika skäl inte gått att nå för intervju eller som har avböjt att delta. De har istället ersatts med andra individer från urvalet. I likhet med flertalet andra frågeundersökningar baserade på befolkningsurval, är svarsbortfallet idag högre än i början av 2000-talet. Enligt tabell 1 var svarsfrekvensen 28 procent år 2019 (tabell 1). Det är betydligt lägre jämfört med situation för 15 år sedan då runt 50 procent medverkade. Svarsfrekvensen har dock inte försämrats ytterligare under de senaste fem åren. Det kan bero på att sedan ett antal år föraviserats de som har ett känt mobilnummer om intervjun via sms, liksom att den muntliga introduktionen har förbättrats.

Exakt hur den lägre svarsfrekvensen påverkat de självdeklarerade uppgifterna är svårt att avgöra. Det bör dock framhållas att täckningen av volymen av den självrapporterade konsumtionen varit rätt så oförändrad alltsedan 2004. I genomsnitt har den legat runt 45 procent av den faktiska anskaffningen, med en tämligen osystematisk variation mellan 40 och 48 procent. Även för cigaretter är förhållandet likartat mellan skattad total anskaffning och självrapporterad konsumtion. Perioden 2012–2019 har täckningsgraden i genomsnitt uppgått till 48 procent för cigaretter, utan att uppvisa någon särskild utvecklingstendens (Zetterqvist och Ramstedt, 2020).

Att vikta de intervjuade personernas svar i datamaterialet är ett sätt att korrigera för de representativitetsproblem som uppstår till följd av svarsbortfall eller att urvalsramen initialt inte täckt hela den aktuella populationen. De respondenter som deltagit i undersökningen viktas med avseende på kön, åldersgrupps- samt H-regiontillhörighet, så att sammansättningen av de intervjuade motsvarar proportionerna i befolkningen med avseende på dessa tre egenskaper. Viktningsförfarandet resulterar i 24 olika potentiella vikttalet (2 kön*4 åldersgrupper*3 H-regiongrupper).

Den största effekten av viktningförfarandet är att äldre räknas ned, då de är överrepresenterade bland de svarande. Före 2018 beräknades vikterna separat för varje månad, men i och med att nettourvalet minskades till 25 procent jämfört med tidigare så är antalet svarande per månad för få för att tillåta att månadsvikter beräknas. Istället beräknas vikten på årsbasis från 2018, fortfarande med avseende på kön, åldersgrupp och H-regiongrupp. Därefter görs ytterligare en viktning för att tillse att varje månad bidrar med motsvarande antal dagar till ett helår, detta för att kompensera för om antalet intervjuer varierat något mellan olika månader. Tester har visat att förändringen av viktproceduren inte har någon betydelse för de presenterade resultaten.

Databearbetningar

Tidsperioder

Monitormätningarna initierades under år 2000 och helårsdata för alkoholanskaffningen finns från och med år 2001. Den självrapporterade konsumtionen började i sin tur mätas först från helåret 2002. Trots att det genomförts vissa förändringar i undersökningsmetodiken, främst under 2013 (urvalsmetodik, ålderssammansättning och intervjuarstab), så är metoden på det stora hela densamma sedan projektets start i början av 2000-talet. Dock är det inte möjligt att redovisa samtliga konsumtionsvanemått från 2002, eftersom sådana frågor har införts successivt. För de flesta mått utgör därför 2004 startåret.

Under hela perioden har intervjuerna gjorts via telefon och frågorna gällande självrapporterad konsumtion har i princip varit oförändrade. Utöver detta, är de databearbetningar som görs för konsumtionsfrågorna desamma sedan starten hela perioden (kontroller, rensningar, trunkeringar, imputeringar, med mera). Det gör att de eventuella felkällorna i stort sett sannolikt är desamma för hela den redovisade perioden. Grunden för jämförelser över tid, liksom mellan grupper, bedöms vara god.

Årsmedelvärden

Som nämnts pågår mätningarna löpande under året och därvid dras nya urval regelbundet. Resultaten i tabellbilagan (tillgänglig på CAN:s hemsida) för respektive år utgörs till och med 2017 av medelvärdet för resultaten från respektive års månadsurval. Urvalsstorleken har minskats för konsumtionsfrågorna sedan 2018. Därför är det inte längre lämpligt att beräkna årsresultaten utifrån medelvärden av månadsresultaten, eftersom det lägre antalet svarande per månad skulle ge upphov till att osäkerheter byggdes in i resultaten. Från och med 2018 beräknas resultaten därför på helårsdatamaterialet. Analyser av 2017 års data visar dock att denna förändring är betydelselös med avseende på de presenterande resultaten. Den nya redovisningsmetoden påverkar alltså inte jämförbarheten över tid.

Ibland presenteras sammanslaget flera år sammanslaget, för att ge ett utökat svarsunderlag. Beroende på vad som är lämpligast, baseras resultatet antingen på medelvärden för flera års resultat (illustreras 2018/19), eller på ett medelvärde av en sammansatt tidsperiod (illustreras 2018–19). Med den första metoden tas hänsyn till att underlaget kan vara olika stort under olika tidsperioder. Om detta inte är fallet används den senare metoden.

Internbortfallet ("ej svar") exkluderas ur resultatberäkningarna för respektive fråga. Det innebär att nämnaren varierar (något) mellan olika resultatredovisningar eftersom internbortfallet varierar (något) mellan olika frågor. Samtidigt är i internbortfallet i regel lågt och överstiger sällan en procent. Denna redovisningsmetod har alltid gällt för Monitormätningarna.

Behandling av extremvärden

Årskonsumtionen uttrycks i ren (100 %) alkohol och summeras utifrån volymerna för enskilda drycker, vilka i sin tur beräknas genom frekvens- och kvantitetfrågor. Tre olika typer av justeringar av osannolikt höga inrapporterade konsumtionsnivåer görs. Sådana felaktigheter kan uppstå till följd av missförstånd mellan intervjuare och respondent eller på grund av rena felkodningar. Beräkningen av årskonsumtionen består av ett stort antal enskilda frågor, och uttrycks som ett medelvärde. Därför är det viktigt att göra denna typ av kontroller och justeringar för att undvika att enskilda och osannolika extremvärden påverkar slutresultaten.

Till att börja med tillåts maximalt cirka 65 cl ren alkohol ha konsumerats per tillfälle (dag) för respektive dryck. Volym överstigande denna gräns sänks till 65 centiliter. Samma justering tillämpas också när konsumtionen per dryckesdag redovisas. Vidare tillåts ingen enskild dryck bidra med mer än 5 liter ren alkohol per 30-dagarsperiod. Volym överstigande denna gräns sänks till 5 liter. Efter att dryckerna summerats till en total månadskonsumtion, rensas de med en total månadskonsumtion överstigande 18 liter bort (de beaktas inte vid resultatredovisningen utan behandlas som internbortfall). Ligger den totala uppmätta volymen mellan 9 och 18 liter ren alkohol så ingår fortfarande respondenten i bearbetningarna, dock sänks totalkonsumtionen till 9 liter ren alkohol. Det antas att dessa personer förvisso dricker stora mängder, men av något skäl har någon typ av överrapportering uppstått som inte korrigerats i de föregående stegen.

Gränsvärdena ovan kan ses som generösa, men har ändå betydelse när medelvärden beräknas. Relativt få respondenter justeras enligt ovanstående men korrigeringarna är ändå viktig eftersom ett mindre antal extremfall kan dra upp medelvärdena påtagligt. Korrigeringarna görs på samma sätt för hela tidsperioden.

Slutligen görs även en logisk justering av svaren gällande andelen alkoholkonsumtionstillfällen som innefattat intensivkonsumtion. De respondenter som rapporterat att de intensivkonsumerat oftare än de överhuvudtaget druckit justeras så att antalet tillfällen med intensivkonsumtion inte överstiger det totala antalet konsumtionstillfällen. Endast ett begränsat antal av de aktuella respondenternas svar justeras på detta vis, men om detta inte gjordes skulle dessa extremfall dra upp medelvärdena på ett missvisande sätt.

Imputeringar av värden

För vissa perioder saknas data och då har imputeringar gjorts. Det gäller bland annat oktober–december 2004, då värden för de aktuella månaderna har imputerats med hjälp av medelvärdena för motsvarande månader från föregående och efterkommande år (2003 resp. 2005). Imputeringar med samma metodik har även gjorts 2013 för perioden juli–december, eftersom det finns en osäkerhet angående kvaliteten på datat gällande frågorna om självrapporterad konsumtion för denna period.

Därutöver har en imputering av värden gjorts även 2019. Till följd av ett fel vid konstruktionen av urvalsramen genomfördes för få intervjuer med 17- respektive 18-åringar under året. Dessa åldrar blev därmed underrepresenterade och har därför kompletterats med data från 2018 för att få en korrekt åldersrepresentation i materialet. Cirka tre fjärdedelar av svaren för 17- respektive 18-åringar kommer alltså från 2018 års undersökning, vilket i praktiken betyder att 2019 års resultat för dessa åldrar i hög grad bestäms av vad motsvarande respondenter svarade föregående år. Om denna imputering ej hade gjorts skulle

det dock inneburit att resultaten för gruppen 17–29 år blivit missvisande (i begränsad omfattning även för samtliga respondenter 17–84-år). Eftersom alkoholvanorna i denna åldersgrupp varit tämligen stabila perioden 2015–2019 enligt CAN:s skolundersökningar (Englund, red, 2019) finns ingen anledning att tro att denna imputering gör 2019 års resultat missvisande.

Aldersgruppernas sammansättning

Som nämnts har urvalets åldersmässiga sammansättning förändrats något under åren. I denna rapport har de 16-åringar som till och med 2012 ingick i urvalen exkluderats ur resultatredovisningen för att ge god jämförbarhet över tid. Den yngsta åldersgruppen består således konsekvent av 17–29-åringar. Vidare höjdes den övre åldersgränsen vid halvårsskiftet 2013, från 80 till 84 år. Eftersom resultaten från andra halvåret inte används i bearbetningarna (se ovan), ger denna höjning av åldersgränsen en effekt först från och med 2014. Att ytterligare fyra årskullar inkluderats måste beaktas vid tolkningen av resultaten, åtminstone vad den äldsta åldersgruppen beträffar (i resultatkapitlet redovisas åldersutökningens effekt på årskonsumtionens storlek).

De olika konsumtionsmått

I föreliggande rapport redovisas flera olika alkoholkonsumtionsmått. Till följd av diverse förändringar under Monitormätningens första år, som i hög grad rört frågorna om självrapporterad konsumtion, har resultaten från konsumtionsvolymfrågorna bedömts vara jämförbara över tid först från och med år 2004. Utöver att ett antal betydande förändringar som genomfördes under studiens första år, saknades dessutom frågor om starkvin samt cider/alkoläsk, vilket alltså ingår sedan 2004.

I intervjuundersökningen ställs först en fråga om hur ofta intervjupersonen överhuvudtaget druckit någon alkoholhaltig dryck under de senaste 30 dagarna. Därefter följer dryckesspecifika frågor om volymen konsumerad alkohol. Respondenten får frågor om antal dryckestillfällen och mängden konsumerad alkohol per tillfälle. Utöver dessa frågor ställs även en fråga om så kallad intensivkonsumtion. Hur måtten konstruerats beskrivs närmare nedan.

Alkoholkonsumenter

Detta mått baseras på den inledande frågan om, och i så fall hur ofta, intervjupersonen druckit någon alkoholhaltig dryck under de senaste 30 dagarna. De som svarat ja kategoriseras som "alkoholkonsumenter", oavsett hur ofta de druckit och definitionen av måttet blir således andel i befolkningen (17–84 år) som druckit under de senaste 30 dagarna.

Frågan leder inte enbart till en dikotomisering i konsumenter och icke-konsumenter utan ger även ett genomsnittligt antal dryckestillfällen under de senaste 30 dagarna, liksom genomsnitt på andelen som druckit alkohol veckovis under perioden.

Frågans formulering och dess översättning till frekvenser framgår av tabell D, där de fasta svarsalternativen också framgår. Beräkningen för en person som exempelvis svarat 4–5 gånger i veckan blir: $4,5 \text{ dagar} / 7 \text{ dagar} \times 30 \text{ dagar} = 19,3 \text{ dagar}$ under de senaste 30 dagarna. Samma svarsfrekvenser återkommer vad gäller intensivkonsumtion och konsumtion av olika alkoholdrycker. Frågan finns med sedan undersökningens start men till

och med 2003 saknade den dock de svarsfrekvenser som redovisas i tabellen och besvarades endast med ja eller nej.

Tabell D. Antal dagar med alkoholkonsumtion utifrån frekvensfrågan om alkoholkonsumtion.

"Med alkohol menar vi folköl, starköl, starkcider, alkoläsk, vin, starkvin eller sprit." "Hur ofta har du, under de senaste 30 dagarna, druckit minst ett glas av något som innehåller alkohol?"

I stort sett varje dag	27,9 dagar
4–5 gånger i veckan	19,3 dagar
2–3 gånger i veckan	10,7 dagar
Ungefär 5–6 gånger ^{a)}	5,5 dagar
En gång i veckan	4,3 dagar
Ungefär 2–3 gånger/	2,5 dagar
Ungefär en gång	1 dag
Aldrig	0 dagar

a) Detta kompletterande alternativ infördes 2015.

Alkoholvolym

För att fånga in den självrapporterade konsumtionen används en dryckesspecifik så kallad kvantitets- och frekvensskala. Där får intervjupersonerna besvara frågor om hur ofta de dricker olika alkoholhaltiga drycker, samt hur mycket de brukar dricka av respektive dryck.

Frekvensfrågan för respektive dryckestyp lyder: "Hur ofta har du druckit [...] under de senaste 30 dagarna?". Frågorna ställs separat för folköl, starköl, vin, starkvin, sprit och cider/alkoläsk. Svarsfrekvenserna är desamma som i tabell C. Kvantitetsfrågorna är anpassade utifrån de vanligaste förpackningarna/behållarna för respektive alkoholdryck.

Den totala volymen beräknas genom att, per dryck, multiplicera mängden alkohol som intervjupersonen uppger med antalet dryckestillfällen. Därefter beräknas hur mycket ren alkohol detta motsvarar, genom att multiplicera volymen med den genomsnittliga alkoholhalten för respektive dryck (enligt Systembolagets försäljning respektive år). Slutligen adderas de olika dryckernas volymer och resultatet uttrycks i liter ren (100 %) alkohol. Till och med 2017 månad beräknades årskonsumtion för månad och summerades därefter till en årsvolym. Från 2018 beräknas årsvolymen som medelvärdet av hela årets resultat multiplicerat med 12. En kontroll med datat från 2017 visade att ändringen av beräkningsgrunden i princip var betydelselös och påverkade därmed inte jämförbarheten över tid.

När volymen konsumerad alkohol per dryckestillfälle presenteras, divideras den totala volymen med antalet dryckestillfällen enligt den inledande frågan. Som tidigare nämnts justeras de enstaka extremvärden som kan uppstå vid denna beräkning, för att undvika att medelvärdet blir felaktigt högt.

Intensivkonsumenter

Intensivkonsumtionsfrågan avser att fånga upp om och hur ofta intervjupersonen druckit större mängder alkohol vid ett och samma tillfälle under de senaste 30 dagarna. Den mängd som minst ska ha konsumerats för att klassas som intensivkonsumtion uppgår till ungefär 75 centiliter vin eller cirka 2 liter starköl. Svarsfrekvenserna framgår av tabell D.

Vid redovisningar av hur stor andel av alla dryckestillfällen som utgörs av så kallad intensivkonsumtion, divideras antalet dagar med intensivkonsumtion med det totala antalet dagar med någon rapporterad alkoholkonsumtion överhuvudtaget. Det visar således hur stor andel av alla dryckestillfällen som utgörs av intensivkonsumtionstillfällen. Dessa beräkningar görs på individnivå, det vill säga enskilt för varje respondent. Det går med andra ord inte att ta de gruppmedelvärden för antal dryckestillfällen och antal intensivkonsumtionstillfällen som redovisas i tabellerna och dela dem med varandra för att få fram dessa resultat.

Högekonsumenter (och standardglas)

Måttet högekonsument beräknas utifrån den totala volymen konsumerad alkohol och representerar andelen som i genomsnitt per vecka dricker minst 14 standardglas (män) respektive 9 standardglas (kvinnor). Det motsvarar ca 168 gram (drygt 21 cl) respektive 108 gram (knappt 14 cl) ren alkohol, eller 1,6 respektive 1,1 liter vin, i veckan. Detta innebär i sin tur att 1 standardglas har antagits innehålla 12 gram – eller 1,5 cl – ren alkohol.

Risikkonsumenter

Risikkonsumtion är ingen medicinsk diagnos utan en riskfaktor för att bland annat utveckla ett skadligt bruk eller beroende. Måttet inkluderar respondenter som antingen konsumerat en genomsnittlig alkoholmängd motsvarande minst 14 respektive 9 standardglas i veckan (21 respektive 14 cl ren alkohol) och/eller intensivkonsumerat minst en gång under de senaste 30 dagarna (druckit motsvarande 1 flaska vin eller mer vid ett och samma tillfälle). Risikkonsumtionsmåttet i denna undersökning är alltså en kombination av variablerna hög- och intensivkonsumtion. Begreppet kan definieras på olika sätt i olika undersökningar och jämförelser av måttet måste därför ta hänsyn till eventuella definitionsskillnader.

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, är ett nationellt kompetenscentrum som arbetar för minskade skador av alkohol och andra droger i samhället. Det gör vi genom att följa konsumtions- och skadeutvecklingen och genom kunskapshöjande insatser. Våra större återkommande nationella undersökningar är Skolelevs drogvanor, Monitormätningarna och Vanor och konsekvenser. Vi genomför även lokala och regionala undersökningar på uppdrag av kommuner och län. CAN är en ideell förening med medlemsorganisationer och med ombud i alla län. Läs mer om oss på www.can.se.